

Dante ve İlahi Komedyâ'da Cennet ve İslam

Dante and Paradish in Divine Comedy and Islam

Mustafa TÖZÜN

Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

ÖZET

Dante Alighieri 1265-1321 yılları arasında yaşamış, Floransa doğumlu, İtalyan bir düşünürdür. En önemli eserlerinden birisi *İlahi Komedyâ*'dır. Bu çalışmada, *İlahi Komedyâ*'nın *Cennet* bölümü ele alınacaktır. İspanyol oryantelist *Miguel Asin Palacios* "*Dante ve İslam*" (Özgün adı: *La Escatologta musulmana en la Divina Comedia*) adlı eserinde İlahi Komedyâ'nın İslam inancı ile ilişkisini açıkça ortaya koymuştur. Biz de İslam inancındaki Cennet ile Dante'nin tasvir ettiği Cennet arasındaki ilişkileri kendi bakış açımızla tekrar değerlendirdik.

Anahtar sözcükler: *Dante, İlahi Komedyâ, İslam, Cennet*

ABSTRACT

Dante Alighieri is an Italian political thinker who lived between 1265 and 1321, born in Florence. One of the most important literally work is the *Divine Comedy*. In this study, the *Paradish* section of the *Divine Comedy* will be dealt with. The Spanish orientalist *Miguel Asin Palacios* made it clear that the *Divine Comedy* is related to Islamic belief in his work "*Dante and Islam*" (original name: *La Escatologta musulmana en la Divina Comedia*). We reassessed the relationship between *Paradish* in Islamic belief and *Paradish* which Dante portrayed, with our own point of view.

Key words: *Dante, Divine Comedy, Islam, Paradish*

1. Giriş:

Bu çalışma, Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Atabetü'l Hakayık Edebiyat Dergisi'nde yayımlanan “*Dante ve İlahi Komedya: Dante'nin Türk Edebiyatına Tesirleri ve İlahi Komedya'da Cehennem Tasvirlerinin İslam İnancı Açısından Değerlendirilmesi*” (Tözün, M., 2017a) ve henüz yayımlanmamış “*Dante ve İlahi Komedya'da Araf*” isimli makalelerimizin devamı niteliğindedir. *Dante, İlahi Komedya'da Cehennem yolculuğunu üstadı Virgilius ile birlikte gerçekleştirmiş ve Cehennem'den dışarı çıkmıştır. Araf'ı gezmiştir. Bu çalışmada İlahi Komedya'da tasvir edilen Cennet ve bunun İslam inancındaki Cennet ile ilişkileri ele alınacaktır. Bu çalışmamızda, İlahi Komedya'nın Türkçesini, Süre Yayınevi'nin yayımladığı eserden takip edeceğiz (Alighieri, D., 2011). İspanyol oryantelist Miguel Asin Palacios “*Dante ve İslam*” (Özgün adı: *La Escatologia musulmana en la Divina Comedia*) adlı eserin Cennet ile ilgili bölümünden *Dante'nin Cennet'i* İslam âlimlerinden öğrendiğine dair bir özet sunacağız (Palacios, M.A., 2010). Ayrıca *Kur'an-ı Kerim*'de Cennet ayetlerine bakarak ve başta Fazlullah Hurufi ve İbn-i Arabi olmak üzere İslam dünyası düşünürlerinin Cennet üzerine fikirlerini değerlendirerek kendi yorumumuzu yapacağız.*

2. İlahi Komedya'da Cehennem ve Araf'ı hatırlayalım:

İlahi Komedya'da Cehennem (*Inferno*) bölümünün sonunu hatırlayalım:

“*Dante, cehennemden en alttaki çukurunun dibine, yani yeryüzünün merkezine, göğsünden aşağısı buz tutmuş olan, acılar ülkesinin hükümdarı Lucifer'i yerleştirir. Muazzam büyüklükte, canavarı andıran bir vücut yapısına sahip olan Lucifer'in üç yüzü, bunların altında da yarasa kanadına benzer dev kanatları vardır. Kanatlarını çırpıkça, dondurucu rüzgârdan dolayı etraf buz keser. Üç ağızla üç haini yutup çiğner. Dante, dehşet içinde, Lucifer'in kılı omuzlarından ve buz üzerinden kayarak, uzun bir yeraltı yolculuğundan sonra güney yarımküreye ulaşır. Kaçarken Lucifer'in boşlukta sallanan dev bacaklarını seyreder ve Vergilius ona, cennetten kovulan Lucifer'in nasıl kafa üstü güney yarımküreye çakıldığını ve o hızla dünyanın merkezine kadar ilerleyip bugüne dek bu şekilde baş aşağı kaldığını açıklar. Dante'nin cehennem tasvirlerinin gücü ve güzelliği ne kadar hayranlıkla takdir edilirse edilsin, İslam literatüründe bu sahnelerin prototipleri mevcuttur. Ebediyen cehennemden en alt çukurunda kalacak olan Lucifer'in (İblis'in) konumu, daha önce gösterildiği gibi, İslam kaynaklarında da çoğunlukla aynıdır. Zaten günahların cehennemdeki dağılımını belirleyen ilke göz önünde bulundurulduğunda, Allah'a karşı isyanın atası olan İblis'in (veya Lucifer'in)*

başka bir yerde olması düşünülemez. Dolayısıyla her ikisinde de en ağır cezayı o çekmektedir. Ancak ilginç olan şudur ki, benzerlik, İblis-Lucifer'in maruz kalacağı işkencenin şekline kadar uzanmaktadır. İbn Arabi, İblis'in buz işkencesine maruz kalacağını kesin olarak bildirir ve bu iddiasını şu olguya dayandırır: İblis de bir cindir ve ateşten yaratılmıştır, dolayısıyla da cezasının, bunun tam zıttı olan dondurucu soğuğa, yani zemherir'e maruz kalmak şeklinde olması gerekir. İbn Arabi'nin çağdaşları, benzer bir mantıkla, zebanilerin cehennem ateşinden etkilenmediklerini ileri sürmüşlerdir. Bunun gibi, örneğin el Eşari, cinlerin ateşten yaratılmış olduklarını, dolayısıyla da ateş azabına karşı vücutlarının duyarlı olmadığını iddia etmiştir. Lucifer'in canavarı andıran görünüşüne gelirse, birden fazla yüzünün olması, İslam geleneğindeki cehennemde hainlerin tanınmasını sağlayan ikiyüzlülük damgasının aynısıdır. Ayrıca Lucifer'in, Tanrı'ya ilk isyan eden varlık olarak hainlerin başı olduğu ve Dante tarafından hainlerin bulunduğu çukura yerleştirildiği hatırlanmalıdır. İslam'ın ilk dönemlerine ait, sıhhati şüpheli bir hadiste şöyle denir: "Dünya hayatında ikiyüzlü ve iki dilli olana (aldatıcı sözler söyleyene), Allah cehennemde iki tane yüz ve iki tane dil verecek."

(...)

Cehennemden çıkış son bölüm: "Rehberim ve ben (Dante), ışık dünyasına dönmek için bu gizli patikaya girdik, bir an olsun dinlenmeyi aklımıza bile getirmeden, o önde, ben arkada, yukarıya çıktık. Ve nihayet, yuvarlak bir delikten, gökyüzünün taşıdığı o güzel şeyleri seçebildim. O delikten dışarı çıktık ve tekrar yıldızları gördük." (Tözün, M., 2017).

Yıldızları gören Dante ve Virgilius kendilerini Araf'ta bulurlar. Palacios'un anlatımıyla Araf özetle şöyledir:

"Dante ve rehberi, yeryüzünün merkezinden güney yarımkürenin yüzeyine giden karanlık ve dolambaçlı yoldan geçerek, Araf'ın kıyılarına ulaşırlar. Şair, Araf'ı **uçsuz bucaksız bir okyanusun ortasına yerleşmiş, tepesi kesik bir koni şeklindeki görkemli bir dağ** olarak görür. Yedi düzlük, bu dağı, günahların kefaretinin ödendiği bölümlere ayırır. Bunların her biri bir büyük günaha ayrılmıştır. Dağın eteğindeki iki bölüm, Araf'ın girişini oluşturur. Burada, Tanrı'nın emirlerine itaat etmeyen veya onlara kayıtsız kalan ruhlar Araf'a kabul edilmeyi bekler. Dağın tepesindeki düzlükte, yani göğe sınır oluşturan yerde, yeryüzü cenneti bulunur. Dolayısıyla Araf dağı, değişik adlar altında, dik ve zorlu patikalarla birbirine bağlanan **yedi, dokuz veya on bölümden** oluşan bir yer olarak görülebilir. Araf'taki ruhlar, ya affi mümkün küçük günahlar işlemiş ya da işledikleri büyük günahlardan henüz tamamen tövbe etmemiş kimselerdir. Bunlar, birbirini takip eden bölümlerde, göğe yükselişte

kendilerine rehberlik eden meleklerin gözetimi altında, günahlarının kefareti öderler. Dünyadaki dostlarının duaları sayesinde kolaylaştırılmış bir görevdir bu. Dante de, sadece mistik anlamda da olsa, kademeli olarak bu arınmaya tabi tutulur. Koruyucu melek onun yüzüne, günahı simgeleyen **P harfini yedi kez işaretler ve yedi katın her birinde yüzü yıkanarak bu işaretler silinir. Yükseldikçe tırmanmak daha kolay hale gelir ve sonunda iki şair dağın zirvesine, başka bir deyişle yeryüzü cennetine ulaşırlar.**” (Palacios, M.A.,2010).

Palacios’un anlatımından anladığımız üzere Cehennem halka halka (helezonik bir biçimde) iç içe geçmiş ve aşağı doğru daralan, yukarı doğru genişleyen yapısı üzerine tabanı geniş, tepesi dar bir koni şeklinde **Araf** yerleşmiştir.

ARAF:

Bu Araf’ın tepesi Yeryüzü Cenneti’ne çıkmaktadır.

Araf’ın katlarını “*İlahi Komedya ve Araf*” (Henüz yayımlanmadı) çalışmamızda işlemiştik ve bir tablo hazırlamıştık (Yedi Ölümcül Günah) :

Tablo 1. Araf’taki yedi günah ve eşleştiği yedi iblis, karşılık gelen yedi erdem (Büyük günahdan küçük günaha doğru)

Yedi Günah (Türkçe - Latince)	Yedi İblis	Yedi Erdem
7. Şehvet Düşkünlüğü (Luxuria)	Asmodeus	İffet
6. Oburluk (Gula)	Beelzebub	Sabır
5. Hırs, Cimrilik (Avaritia)	Mammon	Cömertlik
4. Tembellik (Accidia)	Belphegor	Şevk
3. Hiddet (Ira)	Satan	İtidal
2. Haset, Kıskançlık (Invidia)	Leviathan	Merhamet
1. Kibir (Superbia)	Lucifer	Alçakgönüllük

Cehennem'den sonra Araf'ın birinci katında *Lucifer*'in etkisi altında kalan insanların Kibir günahını işlediklerini görüyoruz. Yedinci kata doğru günahlar küçülüyor. Cennet'e ulaşmaya en hafif günah ise şehvet düşkünlüğü olarak veriliyordu İlahi Komedy'a da.

3. İlahi Komedy'a da Cennet:

Araf'tan çıkışta *Virgilius, Statius ve Dante* yeryüzü cennetine gelirler. Doğu yönünde ilerlerler... Bu ilerleyiş cehennemde yaptıkları sol tarafa doğru ilerleyişin tersidir. Yüzü Kuzeye dönünce Doğu sağ tarafta kalmaktadır. Dolayısıyla bu ilerleyiş SAĞ tarafa doğru, pozitif enerji akış yönüdür. Biyoenerji uygulamalarına aşina olanlar bilirler pozitif enerji akışı saat yönünün tersidir ki sağdan sola doğrudur. Bu bilgilerin kutsal kitaplardaki karşılığı şöyledir: Tevrat'ta Tekvin Kitabı Bap 2'de şu ayet yer alır: “2:8. Rab Tanrı **doğuda, Aden**'de bir bahçe dikti. Yarattığı Âdem'i oraya koydu.” Kur'an'da da amel defteri sağdan verilenler iyilerdir ve bunun doğu yönüyle bağlantısı vardır:

“Her kim de O'na salih ameller işlemiş bir mü'min olarak varırsa, işte onlar için en yüksek dereceler, içinden ırmaklar akan, içinde ebediyyen kalacakları **Adn Cennetleri** vardır. İşte bu günahlardan temizlenenlerin mükafatıdır.” (Taha-76).

“Kimin kitabı sağ yanından verilirse işte o kolay bir hesaba çekilecek.” (İnşikak 7-8).

Devam edelim...

Dante yeryüzü cennetinde *Lethe* ırmağını (Süt ırmağı) görür. Genç ve güzel bir kadın ona şu açıklamada bulunur:

“(…) *Kendisini ancak yine kendisiyle tamamlayan en büyük Nimet insanoğlunu iyi olarak ve iyilik yapacak şekilde yarattı ve bu yeri ona ebedi rahat ve huzura karşılık teminat olarak verdi. İnsanoğlu kendi hatası yüzünden burada az kaldı; temiz gülüşü, tatlı zevkleri kendi hatasıyla gözyaşları ve acıya çevirdi.*

(…) **Gördüğün bu ırmak**, su alan, su veren bir nehir gibi, soğuşun topladığı buharla yenilenen bir kaynaktan çıkmıyor, fakat bir deliğinden akan suları Tanrının iradesiyle öbür deliğinden yenileyen değişmez, ezeli bir pınardan çıkıyor. Bu yandan hafızalardan işlenen günahları silme hassasıyla akar, öte yanda insana ettiği iyiliklerin anısını verir. Burada **Lethe** ötede **Eunoe**'dir. Burada olsun öte de olsun, ancak tadarsan etkisini gösterir. Tadı bütün öteki tatlardan üstündür.

(...) *İnsanoğlunun kökü masumdu burada; bütün meyveleriyle burada ezeli bahar sürüp gider; bu su, herkesin överek bahsettiği KEVSER'dir.*" (Alighieri, D., 2011, s.353-354).

KEVSER:

Dante, bir kadının ağzından Süt ırmağı da denilen, mitolojilerde Abıhayat, Bengisu, Hayat Suyu olarak geçen Kur'an'da KEVSER olarak adlandırılan ırmağı aynen gözler önüne sermiştir. Bu konu Tevrat'ta anlatılan Aden'den çıkan dört ırmak ile bağlantılıdır. Bütün inançlarda hayat kaynağı olan ırmağa, ana kaynaktan dallanarak çıkan ırmaklara yer verildiğini görmekteyiz. Konuyu biraz inceleyelim:

Tevrat'ta:

Cennet ve dört ırmak bahsi, Tekvin Kitabı Bab 2:

“2:8. Rab Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Adem'i oraya koydu.

2:9. Bahçede iyi meyve veren türlü türlü ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı.

2:10. Aden'den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu.

2:11. İlk ırmağın adı Pişon'dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar.

2:12. Orda iyi altın, reçine ve oniks bulunur.

2:13. İkinci ırmağın adı Gihon'dur, Kuş sınırları boyunca akar.

2:14. Üçüncü ırmağın adı Dicle'dir. Asur'un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat'tır.

2:15. Rab Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Adem'i oraya koydu.

2:16. O'na bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin diye buyurdu,

2:17. “Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün.” (Tekvin, Bab 2).

Kur'an'da;

Altlarından ırmaklar akan cennetler... Cennet ile ilgili ayetlerde defaatle ırmaklardan söz ediliyor (Bakara-25, 35, 82, 111, 214, 221; Al-i İmran-15, 133, 136, 142, 185, 195, 198; Nisa-13, 57, 122, 124; Maide-12, 85, 119; Yunus-9; Rad-35, Hicr-45 ve diğerleri...).

Ve **Kevser Suresi**: “1- Şüphesiz, biz sana Kevser'i verdik, 2- Şu halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes, 3- Doğrusu, asıl ebter (soyu kesik) olan sana kin duyandır.” (Ali Bulaç Meali, Kevser Suresi).

Alevi-Bektaşî İslam inancında baskın olmak üzere Hz. Fatıma'nın Kevser, Hz. Ali'ni cennette kevseri dağıtacak olan saki olduğuna inanılır ve bu Alevi-Bektaşî yazınında pek çok eserde işlenmiş bir konudur. Biz örnek olarak Sıdkî Baba'nın bir dörtlüğüne yer verelim:

Ezdi aşkın şerbetini hoş etti

Birisi doldurdu biri nuş etti (nuş etmek: içki içmek)

İkisi bir derya olup cuş etti (cuş etmek: coşmak)

La'l ü mercan inci düre düş oldum.

La'l: Parlak, kırmızı renkli değerli bir taş. **Dür**: İnci tanesi. **Mercan**: Ezoterik anlamda ariflerin sözleri, sohbetleridir (Dertli Divani, 2015).

İşte *Sıdkî Baba* da Bektaşîlik inancına sahip oluşunu, tarikata bağlılığını yukarıdaki dörtlükte Muhammed-Ali'nin bir nur olduğunu “*İkisi bir derya*” diyerek kabul eder. Ayrıca Hz. Ali'nin Cennet'te Kevser Şarabı'nı cennetliklere dağıtan saki olduğuna inanılır (Dedebaba, B.N., 2006). Bu bilgi de “*Birisi doldurdu (Hz. Ali) biri nuş etti (Hz. Muhammed)*” mısraında karşımıza çıkmaktadır (Tözün M., 2017b).

Ayrıca Kevser, Lethe Irmağı (Süt ırmağı), karşımıza süt göl olarak ta çıkmaktadır. Antik Mısır'da Hors'un annesi Kozmik İnek tanrıça Hathor'a baktığımızda süt gölü orada da görürüz:

“Hathor, Mısır mitolojisinde en önemli tanrıçadır. İsmi, "uzaktaki ev" veya "Horus'un evi" anlamlarına gelir. İnsan vücutlu ve inek kafalı veya bir çift boynuzu bulunan insan kafalı bir kraliçe ya da dişi bir doğan olarak da sembolize edilmiştir. Bu boynuzların arasındaki güneş, tarım'ı, boynuzlar ise hayvancılığı sembolize eder... Hathor, Samanyolu galaksisinin kişileştirilmesini temsil eder. Galaksimiz, dünyadan ışıklı bir spiral şeklinde görüldüğü için; Eski Yunan ve Latin dillerinde olduğu gibi İngilizcede de “Süt gibi Yol” anlamına gelen "Milky Way" olarak adlandırılmıştır. Hathor, bazı figürlerinde memelerinden süt akan ilahi bir inek olarak çizilir.”(Hathor (Mehturt, Mehet-Weret)).

Göktengrici ve şaman Türk inanişında da göklerin (cennet) üçüncü katında süt göl (anladığımız üzere Kevser) yer almaktadır.

“Bay Ülgen'in iki evladından Yayık (May-Eme) ve May-Tere üçüncü kat gökte otururlar. **Süt aka göl (Süt-ak-köl)** adı verilen ve hayatın kaynağı olan göl ile yedi ilah (Yetti Kuday)ın mekânı olan Sürö Dağı da bu üçüncü kattadır, Şamanist telakkiye göre "iyi insanların mesut bir hayat sürdüğü cennet (Aktu)de bu kattadır.” (Yavuzer, H).

Kevser, tasavvuf edebiyatımızda kevser şarabı, aşk şarabı olarak yer almakla birlikte Alevi cemlerinde “dolu / dem” adıyla ritüelin bir parçası haline gelmiştir:

“**Dem / Dolu Hizmeti:** Cemin, genellikle ikrar, görgü, müsahiplik ikrarı / dar erkânlarının tamamlanmasından sonra, saki ya da sakiler, cem canları ile cemal cemale oturur, hizmet sahipleri dolularını getirip dara dururlar. Dede / Baba / Ana: ‘**Desturu Pir, Bismişah, Allah Allah / Hizmetler kabul, muratlar hâsıl ola! / Meydana gelen dolular Hak dolusu Kırklar badesi ola! / Bereketiniz gani, nasibiniz gür ola! / Dil bizden nefes Sultan-ı Evliya’dan ola! / Gerçeğe Hü!**’ der. (Sultan-ı Evliya, Hz. Ali’dir (k.v.)). Canlar doluları sakilere teslim eder, meydana niyaz edip yerlerine geçerler. Sakiler destur aldıktan sonra, önce kendileri birer katre dolu alır, sonra da Dede / Baba / Ana’dan başlamak üzere canlara dolu sunar. İlk dolu, gülbengin verilmesinden sonra alınır.” (Hünkâr Hacı Bektaşî Veli Vakfı, 2016).

İlahi Komedyâ’dan devam edelim...

Genç ve güzel kadının *Lethe*’yi tanıtmasından sonra *Dante*, *Statius* ve *Virgilius* onu ırmak boyunca takip ederek yukarı doğru çıkarlar. Muazzam güzel manzaraları seyrederek. *Dante*, Havva’yı ayıplar. Çünkü yerle göğün boyun eğdiği bir yerde yeni yaratılmış bir kadının bilgisizlik peçesini taşımaya razı olmamasını doğru bulmaz.

Burada yasak ağacın meyvesinden yenmesi konusunda (Daha doğrusu yasak ağaca yaklaşma yasağının çiğnenmesi konusunda, bize göre meyve sadece bir sembol, aslolan ağaçtır.) suçlanan Âdem değil, Havva’dır. Bu görüş Hıristiyan öğretisinin görüşüdür. İslam inanişında eğer, İsrailiyat kabul edilmezse Havva suçlanamaz. Çünkü Kur’an’da Havva’nın adı geçmediği gibi ayetler Adem’in günahından ve pişmanlığından söz eder. Bu konuyu henüz yayımlanmamış olan “Kur’an’a göre “Yasak Meyve” yoktur, “Yasak Ağaç” vardır” makalemizde işlemiştik. Konuyu çok açmadan kısaca Tevrat ve Kur’an ayetlerine bakalım (Tözün, M., Kur’an’a göre “Yasak Meyve” yoktur, “Yasak Ağaç” vardır):

Tevrat:

“13 RAB Tanrı kadına, “Nedir bu yaptığın?” diye sordu.

Kadın, “Yılan beni aldattı, o yüzden yedim” diye karşılık verdi.

14 Bunun üzerine RAB Tanrı yılanı, “Bu yaptığından ötürü Bütün evcil ve yabanıl hayvanların En lanetlisi sen olacaksın” dedi, “Karnının üzerinde sürünecek, Yaşamın boyunca toprak yiyeceksin.

15 Seninle kadını, onun soyuyla senin soyunu Birbirinize düşman edeceğim. Onun soyu senin başını ezecek, Sen onun topuğuna saldıracaksın.”

16 RAB Tanrı kadına, “Çocuk doğururken sana Çok acı çektireceğim” dedi, “Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, Seni o yönetecek.”

17 RAB Tanrı Adem’e, “Karının sözünü dinlediğin ve sana, Meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için Toprak senin yüzünden lanetlendi” dedi, “Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın.

18 Toprak sana diken ve çalı verecek, Yaban otu yiyeceksin.

19 Toprağa dönünceye dek Ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın Ve yine toprağa döneceksin.”

(Tekvin, 3: 13-19).

Kur’an:

Bakara 35-36:

“**35-** Ey Âdem! Eşin ve sen cennette kal, orada olanlardan istediğiniz yerden bol bol yiyin, yalnız **şu ağaca yaklaşmayın**, yoksa zalimlerden olursunuz' dedik. **36-** Şeytan orada **ikisini kaydır**dı, onları buldukları yerden çıkarttı. Onlara 'birbirinize düşman olarak inin, yeryüzünde bir müddet içip yerleşip geçineceksiniz' dedik.”

A’raf 19-22:

"**19-** Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın ve istediğiniz yerden yiyin, yalnız **şu ağaca yaklaşmayın**, yoksa zalimlerden olursunuz.' **20-** Şeytan ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara fısıldadı: '**Rabbinizin sizi bu ağaçtan men etmesi**, melek olmanız veya burada temelli kalmanızı önlemek içindir.' **21-** 'Doğrusu ben size öğüt verenlerdenim' diye ikisine yemin etti. **22-** Böylece onların yanılmalarını sağladı. **Ağaçtan meyve tattıklarında** kendilerinin ayıp yerlerini gördüler. Cennet yapraklarından onları örtmeye koyuldular. Rabbi onlara, 'Ben sizi o ağaçtan men etmemiş miydim? Şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylememiş miydim?' diye seslendi. (A'raf, 19-22).

Taha 115-122:

"**115-** Ant olsun ki, biz daha önce Âdem'e ahd vermiştik, fakat unuttu, onu azimli bulmadık. **116-** Meleklerle Âdem'e secde edin demiştik, İblis'ten başka hepsi secde etmiş, o çekinmişti. **117-** 'Ey Âdem! Doğru bu, senin ve eşinin düşmanıdır, sakın cennetten çıkarmasın ikinizi, yoksa bedbaht olursun. **118-** Doğrusu cennette ne acı kırsın, ne de çıplak kalırsın. **119-** Orda ne susarsın ne de sıcağın yanarsın' dedik. **120-** Ama şeytan ona vesvese verip: 'Ey Âdem! Sana **sonsuzluk ağacını** ve sana çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi?' dedi. **121-** Bunun üzerine ikisi de **o ağacın meyvesinden** yedi, ayıp yerleri görünürdü. Cennet yapraklarıyla örtünmeye koyuldular. Âdem Rabbine başkaldırdı. **122-** Rabbi yine de onu seçip doğru yolu gösterdi." (Taha, 115-122).

Bu konuyu da geçelim ve devam edelim...

GRYPS:

Dante, Kitab-ı Mukaddes'in Yuhanna ve Hazkıyal kitaplarında anlatıldığı üzere ruhani bir alaya rast gelirler. Başları yeşil yapraklarla taçlanmış altışar kanatlı dört hayvan görürler. Bu hayvanların bir zafer arabasını çekiyorlar. Arabayı da *Gryps* kullanıyor. *Gryps*, *Griffon* diye de bilenen gövdesi aslan, başı kartal bir varlıktır. *Gryps*'in tasvirinde şu cümleler var: "*Gryps* iki kanadını yukarıya doğru kaldırarak ortadaki şeritle yanlarındaki üçerli şeritlerin arasında tutuyor, böylelikle havayı yararken bu şeritlerden hiçbirini kırmıyordu. Kanatları o kadar yükseklere çıkıyordu ki göz onları göremiyordu. Kuş olan uzuvları altın rengindeydi; geriye kalan kısımları, beyazla al karışık bir renkteydi." (Alighieri, D., 2011).

Altışar kanatlı varlıklar Hıristiyanlıkta **Seraphim melekleri** olmalıdır. Bu meleklerin altı kanadı vardır, ikisini kullanıp uçarlar. Ayakları tasvirlerde görülmez. Tanrı'nın sevgisiyle yandıkları için "Yanan Melekler" olarak tasvir edilirler (Serafim Kerubi. <https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2015/01/serafim-kerubi.html>).

Bu cennet kuşunun *Zümrüdü Anka (İran'da Simurg)* ile, hatta Miraç yolculuğunda Hz. Muhammed'in (SAV) karşılaştığı aslan ile karşılaştırılması düşünülebilir. Zira Zümrüdü Anka bir kartaldır, Miraç'ta ise Hz. Muhammed (SAV) bir aslanla karşılaşmıştır. *Gryps* ise yarı aslan yarı kartaldır.

Yalnız Anka Kuşu yeraltı diyarının kartalıdır. Anadolu masallarında kahramanın yeraltından yeryüzüne çıkmasına yardım eder (Altınkaynak, E., 2003). İlahi Komedyada ise *Gryps* yeryüzü cennetinde görülüyor.

Alevi-Bektaşî Miraçlamalarında Hz. Muhammed'in (SAV) miracın başında aslanla karşılaşması ve 'hatem'i ona sunmasını sonucu aslanın yol vermesi anlatılır. Hatem, peygamberlik mührü, mührün üzerinde olduğu yüzüktür.

Şah Hatayi'nin Miraçlamasını örnek olarak sunabiliriz (Alevilikte Miraç ve Kırklar Makamı):

"Muhammed belin bağladı

Anda ahiri Cebrail

İki gönül bir oluben

Hep yürüdüler Dergâh'a

Vardı Dergâh kapısına

Gördü orda aslan yatar

Aslan anda hamle kıldı

Korktu Muhammed Mustafa

Buyurdu sırr-ı kâinat

„Korkma, yâ habibim!“ dedi

„Hatemi ağzına ver ki,

Aslan ister bir nişane!“

Hatemi ağzına verdi
Aslan orda oldu sakın
Muhammed'e yol veruben
Aslan gitti nihaneye” (Şah Hatayi, Miraçlama).

Devam edelim...

ZAFER ARABASI:

Zafer arabasının içinden bir çiçek bulutuna bürünmüş *Beatrice* iner. *Beatrice*, *Dante*'nin gençlik aşkıdır. Cehennem ve Araf'ta rehberlik yapan *Virgilius* ortadan kaybolur. Cennet yolculuğunda *Dante*'ye rehberlik edecek olan *Beatrice*'dir. Ancak *Beatrice*, *Dante*'yi güzellikle karşılamaz. Oldukça azarlar. Şöyle der:

“- Bana iyi bak! Ben gerçekten *Beatrice*'im. Ne yüzle dağı aşmaya kalkıştın? (Dağ, Araf'tır.) Bilmiyor muydun ki insan burada mutludur? Bahtiyardır?”

Görüldüğü üzere *Dante*'nin henüz yeryüzü cennetini bile hak etmediğini düşünüyor *Beatrice*. Çünkü onun günahları henüz temizlenmemiştir. *Dante*, azarlanmaya daha fazla dayanamaz bayılır... Kendine geldiğinde *Lethe* ırmağına daldırılmış olduğunu görür. Ayılınca ona birkaç yudum da *Lethe*'den içirilir. Irmağın sağ kıyısında dört erdemi temsil eden dört kadın *Dante*'yi *Gryps* ile *Beatrice*'in karşısına getirirler

Neticede *Beatrice*'in peçesi açılır ve *Dante* onun güzel yüzünü seyretme mutluluğunu yaşar. Ardından yaprakları dökülmüş bir ağacın yanına gelirler. İşte bu ağaç, Hayat Ağacı'dır. Adem'in ve Havva'nın yaklaşmasının yasak olduğu Ağaç'tır bu.

Gryps, Zafer Arabası'nı bu ağaca bağlar... (Alighieri, D., 2011).

Burada biraz duralım:

Hayat Ağacı, Türk inanç sisteminde **Demir kazık**, **Bayterek** gibi isimler alıyor. Türklerin İskandinavya'ya kadar gitmeleri Viking Mitolojisi'ni dahi etkilemiş. İsveççe'de Türkçe ile benzerlik gösteren oldukça sözcük olması bunun bir delili. Aynı şekilde Viking Mitolojisi de Türk Mitolojisi temelli gelişmiş diyebiliriz. İskandinav Mitolojisinde Hayat Ağacı'nın adı **Yggdrasil**'dir. Bu ismin de Türkçe olduğu öne sürülmüştür. Carl J. Becker *Yggdrasil*'i “Yığaç Asil (Asil Ağaç)” olarak okur. Abdullah Gürgün ise “Vikingler Geliyor” adlı eserinde

Ygg: Gök ve Drasil: Direk, Yggdrasil: Gök Direği olarak ismi açıklar. Bu konuda detaylı bilgi için Özgür Barış Etlî'nin "Viking Türk Sırları" isimli eserine bakılabilir (Etlî, ÖB., 2017).

Biz, Turan Dergisinde yayımlanan "Yaratılış Konusunda Türk Mitolojisi ile Kur'an-ı Kerim'in Benzeşmeleri" isimli makalemizin ilgili bölümünü buraya aktarmayı uygun bulduk:

"Hayat Ağacının dokuz dalında (Dokuz gökte) yaşayan kavimler Türk Mitolojisinden köklerini alan İskandinav Mitolojisinde şöyle sunulmaktadır:

9. **Gök: Aasgard:** Tanrıların diyarı.
8. **Gök: Alfheim:** Işık Elflerin diyarı.
7. **Gök: Svartalheim:** Kara elflerin, Trollerin, Ogrelelerin diyarı.
6. **Gök: Muspelheim:** Kavurucu alevlerin diyarı.
5. **Gök: Midgard:** İnsanların diyarı.
4. **Gök: Niflheim:** Sisler ve Buzların diyarı.
3. **Gök: Vnheim:** Vanir'in yaşadığı diyar.
2. **Gök: Jotunheim:** Devler diyarı.
1. **Gök: Hel (Helheim):** Ölüler diyarı.

Bu yaşam katlarının on dokuz gök yapısı içerisinde insan ırklarının yaşadıkları planlar olduğu hemen anlaşılmaktadır. Ayrıca bu diyarlarda yaşadığı anlatılan elfler, troller, ogreler, devler vb. ırkların özellikleri açıklandığında bunların Kur'an'da sözü edilen "cin kavimleri" oldukları anlaşılmaktadır. Kur'an'ın insanları ve cinleri birlikte andığı ayetler de cinlerle insanların, bedenlenişleri farklı olsa da, benzer ırklar teşkil ettiğini göstermektedir. Bütün mitolojilerde, ve de Türk Mitolojisinde, insan kahramanların ışıklar içinde gelen dişi veya erkek varlıklarla eşleşmeleri ve çocuk sahibi olmaları anlatılmaktadır. Hatta bu çocukların, üstün özellikler göstermelerinden dolayı, yarı tanrı-yarı insan olarak nitelendirildikleri de bilinmektedir. Kur'an'ın insanlarla cinleri bir arada sunan ayetlerine bir örnek:

Secde – 13: “Ve lev ŧi’nâ le âteynâ **kulle nefsin** hudâhâ ve lâkin hakkal kavlu minnî le emleenne cehenneme minel **cinneti ven nâsi** ecmaîn(ecmaîne).”

Secde – 13 Meali: “Ve eğer dileseydik, **bütün nefslere** kendi hidayetlerini elbette verirdik (herkesi hidayete erdirirdik). Fakat Benim: "Mutlaka cehennemi, tamamen **cinlerden ve insanlardan** dolduracağım." sözü(m) hak oldu.”

Ayet açıkça cinleri de insanları da nefis sahibi olarak bildirmektedir.

Türk Mitolojisine geri dönelim. Kayra Han, bu dokuz yaşam planının üzerinde olduğu Ağaç’ı nerede bitirmiŧti? Yerde. Bu durumda bu dokuz kat, on dokuz katlı gök katlarının sonu, yeryüzünün üzerinde bulunduğu plan ve yeryüzünün altında bulunan yer altı katlarını içermelidir.

Bu noktada bu dokuz kat yaşam planının üzerinde yer aldığı, eksen vazifesini gören, Ağaç sembolünü anlamamız gerekir. Bu Ağaç; Tevrat’ta ve Kur’an’da Âdem’in uzak durması istenilen ağaçtır. Hayat Ağacı’dır. Tevrat’ta farklı, bir diğer ağaç olarak söz edilen “İyi ve Kötüyü Bilme Ağacı” da yorumumuza göre aynı ağaçtır. Çünkü bu Ağaç, hayatta olmanın bilgisini taşımaktadır. Tevrat’ta Ağaç’ın “yasak meyve”sinden söz edilmektedir (Yaratılıŧ Kitabı Bap 1-2). Ancak aynı konunun anlatıldığı Kur’an ayetlerinde “meyve” kelimesi **hiç geçmemektedir**. Çünkü meyve bir benzetmedir: Hayat bilgisinin meyvesi (3).

Yukarıda sunduğumuz bilgileri teyit edebilmek için okura, Hayat Ağacı’nın anlatıldığı Kur’an ayetlerini ŧöyle sıralayabiliriz: “Bakara 30-38 (Bakara-35’de); Araf 19-25; Ta Ha 115-123 (Ta Ha-121’de).”

Ancak İbrahim 24-25’de Ağaç anlatımında hem ağacın hem de meyvenin benzetme oldukları ve manaları açıklanmaktadır:

İbrahim -24: E lem tere keyfe daraballâhu **meselen kelimeten tayyibeten** ke şeceratin **tayyibetin** asluhâ sâbitun ve fer'uhâ fis semâ(semâi).

İbrahim -24 Meali: Allah nasıl örnek verdi, görmedin mi? **Güzel bir söz, güzel bir ağaç** gibidir. Onun aslı sabittir (kökü topraktadır). Ve onun dalları semadadır.

İbrahim -25: Tu'tî **ukulehâ** kulle hînin bi izni rabbihâ, ve yadribullâhul emsâle lin nâsi leallehum yetezekkerûn(yetezekkerûne).

İbrahim -25 Meali: O her zaman Rabbinin izni ile **meyvesini** verir. Ve Allah, insanlara örnek (darb-ı misal) verir. Böylece (umulur ki;) onlar tezekkür ederler.

İşte bu iki ayet bize Ağaç'ı ve yasak meyveyi bildirmiş oldu. Ağaç; güzel bir sözdü. Yani hakkı, gerçeği söyleyen sözdür. "Ol der, oluverir = kün feyekün" ayetlerinde bildirilen yaratma ve hayat verme sözüdür. Her şey bir SÖZ ile yaratılmış ve hayat bulmuştur. Meyve SÖZ'ün hakikati, yaratma ilminin kendisi ve tecelli edenler, yaratılanlardır. Âdem'in Şeytan'a uyararak meyveyi yemesi onu tanrı gibi yapacaktır. Bu konuda Şeytan, aldatırken bir hakikati de bildirmiştir. Âdem, böylece Hayata Ağacı'nın göklere ait bölümünden yeryüzüne kadar İNİŞ yaşamıştır. Âdem'in eşi konusunu da, yaratılışın anlatıldığı Kur'an ayetlerinden incelediğimizde, HAVVA ismine veya başka bir isme **ratlamıyoruz**. Âdem'in eşi kavramı Araf-189'da açıkladığımız üzere, Âdem'in nefsi olmalıdır. Âdem'in kaburgasından kadın yaratma hikâyesi Tevrat'ta olduğu gibi Mitolojilerde de yer alır. Ancak Kur'an'da **kaburgadan kadın yaratma anlatımı** yoktur. Bu da bize kaburganın da bir manaya bakan benzetme olduğunu düşündürür. Nitekim konu üzerine Sümer Mitolojisi üzerine yaptığımız bir çalışmada konuya ışık tutacak şu sonuca varmıştık:

"Sümer'de, Dilmun adında, saf, temiz, parlak Tanrıların yaşadığı bir ülke vardı. Bu ülke hastalık ve ölümün bilinmediği yaşam ülkesiydi. Fakat orada su yoktu. Su Tanrısı, Güneş Tanrısı'na yerden su çıkararak orasını tatlı su ile doldurmasını söyledi. Güneş Tanrısı söyleneni yaptı. Böylece Dilmun; meyve bahçeleri, tarlaları ve çayırları ile Tanrıların bahçesi

*haline geldi. Bu Cennet Bahçesi'nde Yer Tanrıçası 8 bitki yetiştirdi. Bilgelik Tanrısı Enki'ye, ikiyüzlü olan veziri İsimut bu meyvelerden yemesini söyledi. Bilgelik Tanrısı Enki her birinden tattı. Buna Yer Tanrıçası çok kızdı, Tanrıyı ölümlle lanetleyerek ortadan yok oldu. Bilgelik Tanrısı çok ağır hastalandı. Diğer Tanrılar büyük güçlüklerle Yer Tanrıçasını bularak Bilgelik Tanrısını iyi etmesi için yalvardılar. Tanrıça, Tanrının 8 bitkiye karşı hasta olan 8 organı için birer Tanrı yarattı (5 Tanrıça, 3 Tanrı). Hasta olan organlardan biri kaburga idi. Onu iyi eden Tanrıçanın adı, "**Kaburganın Hanımı**" anlamına gelen Ninti idi."*

“Sümerce Nin; hanım, ti; kaburga anlamına gelmekteydi. Ti' nin bir anlamı da 'hayat'tı. Kaburga ile hayat arasında çağrışımsal bir bağ bulunmaktaydı. Kaburga, göğüs kafesi, solunum, soluk, hava, hava ile gelen hayat! Ayrıca Kutsal Kitaplar'da Hz. Âdem'in (a.s.) topraktan bedenine hayat üflendiği söyleniyordu. Bu durumda kaburganın, hayatı ve bedene giren ruhu sembolize ettiği sonucu ortaya çıkmaktaydı. Eğer ikinci anlamıyla tercüme edersek Ninti "Kaburganın Hanımı" değil; "Hayatın Hanımı" anlamına gelmekteydi. Bu hikâye kendisinden çok sonraları meydana gelen Kutsal Kitaplardaki Hz. Âdem (a.s.) ile Hz. Havva hikâyesine çok benzemektedir. İbranîce Havva sözcüğünün anlamı da "Hayatın Hanımı" anlamında olabilirdi. Bu durumda Hz. Havva, Hz. Âdem'in (a.s.) kaburgasından yaratılmamış, canından can olarak yaratılmış anlamı ortaya çıkmaktaydı.” .

Türk Mitolojisinin anlatımına geri dönelim...

Dokuz insan ırkını kıskanan Erlik'in **karanlıklar âleminin üçüncü katına** sürüldüğünü yukarıda söylemiştik. İskandinav Mitolojisinde bildirilen dokuz plan adına baktığımızda; Bunların üçünün (**Asgard, Alfheim, Svartalheim**) yeryüzünün üstünde olduğunu görmekteyiz. Yani bu planlar bizim evrenimize göre Göğe aittir. Ortadaki üç kat (**Muspelheim, Midgard, Niflheim**) yeryüzü katıdır. Midgard, bizim yaşadığımız evrendir. Bu durumda Mitoloji paralel evrenlerin olduğunu bildirmektedir. Son üç kat ise (**Vnheim, Jotunheim, Helheim**) yer altına ait planlardır. İşte bunların üçüncü katı Helheim; Şeytan'ın gönderildiği plandır, Cehennemdir. Hel; Batı dillerinde Cehennem anlamına gelen sözcüktür.

Kur'an'da “dokuz” kelimesini araştırdığımıza karşımıza dokuz kat göge dair bir bilgi **ıkmamaktadır**. Anladığımız zre; dokuz yaşam planı, dokuz gök değil; üçte biri gökte, üçte biri yerde, üçte biri yer altındadır. Türk Mitolojisi bu Ağaç’ı **Bay Terek** (İskandinav mitinde karşılığı **Yggdrasil**) olarak, ya da Direk-Kazık olarak sunar. Bu Ağaç veya kazığın göklere bakan kısmı ALTIN ile sembolize edilmiştir: ALTIN TEREK. Tanrı’nın üzerine çıktığı **Altın Dağ** ise bu direğin zirvesini ifade eder. Altın Dağın zirvesini de Kur’an; ARŞ olarak bize tanıtılmaktadır... Direk yeryüzünün de bulunduğu planlara indiğinde adı Öyle olur: DEMİR KAZIK. Yer altı katlarına doğru Ağaç (Direk-Kazık) devam eder. Adı Öyle olur: BAKIR KAZIK. Altın, demir ve bakır isimlerinin simya ilminde metallere verilen manalar ile aynı olduğuna dikkat çekelim.

Dede Korkut ta Ağaç’ı Öyle tarif eder:

“Başına ala bakar olsam başsız ağaç

Dibin ala bakar olsam dipsiz ağaç” (Tzn, M., 2017c).”

Hayat Ağacı’nın Yahudi Kabala’sında **Sefiroth** adıyla anıldığını ve açıklandığını da söyleyerek bu konuyu kapatalım.

Devam edelim...

Dante, Zafer Arabası, Hayat Ağacı’na bağlandığında uyuyakalır... Uyandığında çevresinde yedi erdem ve Őamdanlar görür. Yalnızca *Beatrice* kalmıştır. Diğerleri gitmiştir.

Yedi erdemi “İlahi Komedi ve Araf” alışmamızda ele aldığımız üzere yukarıda da zikretmiştik. Tekrarlayalım: İffet, Sabır, Cömertlik, Şevk, İtidal, Merhamet ve Alçakgönüllülük.

Sonra Zafer Arabası’na bir kartal, bir tilki ve bir ejder saldırır. Bunun zerine arabada bir takım değişiklikler olur. Bir dev ile bir aşifte ortaya çıkar. Dev arabayı, ağaçtan zer. Aşifte devin sevgilisi gibidir. Ancak gözünü Dante’ye çevirir. Bu durumda dev aşifteyi kamçılayarak cezalandırır. Sonra kıskançlık ve öfkeyle ikisi de ormanda kayboldular.

Dante bütün bunların alegori olduğunu anlar.

İlahi Komedyayı takip ettiğimiz çeviri kitapta (Alighieri, D.,2011) bu alegoriler şöyle açıklanır: Ağaç Tanrı'nın Adaleti 'dir. Zafer Arabası Kilise'yi temsil eder. Zafer Arabası'nın yaşadığı değişiklikler Kilise'nin yaşadığı tarihsel süreçtir. Kilise hırs ve tamah yüzünden bir canavara dönüşmüştür (Y. N. dev ve aşifte görüntüleri).

KERUBİM:

Biz burada **KERUBİM (Keruvlar)** konusunu da işlemek isteriz. Zafer Arabası'na bir kartal, bir tilki ve bir ejder **Kerubim melekleri olmalıdır**. Onlar taht melekleridir. Dört kanatlı, dört yüzlüdürler ve Tanrı'nın korumalarıdır.

Tevrat'ta;

Tekvin 3:24. Onu (Adem'i) kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi. (Serafim Kerubi. <https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2015/01/serafim-kerubi.html>).

Hz. Musa'nın (as) yapacağı ibadet yeri için;

“Ve meskeni on perdeden yapacaksın, bükülmüş ince keten ve lacivert, erguvanî ve kırmızıdan üstad işi kerrubîlerle (kerubim: güvercin veya kanatlı bir ruhanî varlık, melek) onları yapacaksın.” (Çıkış 26/1). (Doğanay, A.).

Kuran'da;

Cin Suresi 8: “Ve gerçekten biz semaya, elbette dokunduk. O zaman onu çok güçlü bekçiler ve şihaplarla (yakıcı ışınlarla) doldurulmuş bulduk.”

Cin Suresi 9: “Ve gerçekten biz, (meleklerin sözlerini) dinlemek için orada oturma yerlerine otururduk. Fakat şimdi, kim dinlemek isterse, onu gözleyen (izleyen) bir şihap (ateş şulesi) bulur.”

Cin Suresi'ndeki şihap denilen ateş şuleleri, Yahudi-Hıristiyan inanışında da yer alan ve semayı koruyan kerubilerin dört yöne dönen ateş kılıçlarının ateş şuleleridir.

Devam edelim...

Zafer Arabası'nın geçirdiği değişikliklerden sonra *Beatrice*, yanında yedi güzel kadınla gelir. İşte bu yedi kadın yedi erdemdir. Bunun dışında yanında *Dante*, *Statius* ve *Matelda* vardır.

Lethe ırmağı boyunca ilerleyerek **Eunoe** ırmağıyla birleştiği yere gelirler. *Dante*, *Eunoe* ırmağının suyundan içer. Böylece yaptığı bütün iyiliklerin hatırası hafızasında canlanır...

Burada söyleyeceğimiz en önemli şey Aden'den çıkan dört ırmaktan ikisinin **Lethe ve Eunoe** ırmakları adıyla verilmiştir. İki ayrı ırmak olarak gelip aynı kaynaktan birleşen bu nehirler dünya üzerindeki **Dicle (Tigris) ve Fırat (Euphrates)** nehirleri olmalıdır ki Tevrat'ta da bu isimlerle anılırlar.

Lethe ırmağı günahları temizlemiştir, **Eunoe** ırmağı ise cennette mutlu olmayı sağlayacak olan iyiliklerin hatırlanmasını sağlamıştır...

Bundan sonra *Dante* yeryüzü cennetinden üst cennetlere yolculuk yapmaya hazır bir haldedir.

CENNET YOLCULUĞU:

Cennet (Gök) kat kat dizilmiştir. Hıristiyan öğretilerine uygun olarak *Dante*, *Beatrice* ile geçeceği Gök katlarını ve bu katlarda yerleşen insanların özelliklerini Tablo 2'deki gibi şöyle sıralamaktadır:

Tablo 2. Cennet (Gök) katları ve Buralarda Yerleşen İnsanların Özellikleri

Cennet (Gök)	Katın İsmi	İnananların Özellikleri
Birinci Gök	Ay Göğü	Sözlerinde durmamış ruhlar
İkinci Gök	Merkür (Utarit) Göğü	İyilik yapmasını seven ruhlar
Üçüncü Gök	Venüs (Zühre) Göğü	Sevenlerin ruhları
Dördüncü Gök	Güneş Göğü	Bilginler ve Din bilginleri
Beşinci Gök	Merih (Mars (Merih) Göğü	Din uğrunda savaşanlar
Altıncı Gök	Jüpiter (Müşteri) Göğü	Adaletli, olgun hükümdarlar
Yedinci Gök	Satürn (Zühal) Göğü	Esime, dalınç içindeki ruhlar
Sekizinci Gök	Sabit Yıldızlar Göğü	İsa ile Meryem'in Zaferi ve buna tanık olan ruhlar, azizler
Dokuzuncu Gök	Dokuzuncu Gök	İlk devindirici, melek sınıfları (dokuz sınıf)

Onuncu Gök	Arş (Arş-ı âlâ)	Saf ışık, gayri maddi ve hareketsiz
------------	-----------------	-------------------------------------

Yolculuk boyunca, üst göklere çıktıkça Beatrice'in ışığı ve güzelliği artacaktır...

Dante, Ay göğünde *Hz. Meryem*, *Hz. Musa*, *Samuel* ve *Yuhanna*'nın da olduğunu öğrenir (Y.N.: Makamları burası değil, bu göğe kadar aşağı iniyorlar.). *Beatrice*, cennetlik ruhların yalan söylemeyeceğini, adak konusunda Tanrı'ya verilenin, Tanrı'dan alınan şeye göre dördün altıya oranı olmadıkça ahmakça olacağını, Tanrı'nın cömertçe dağıttığı şeyler arasında zeki varlıklara nasip olan en önemli şeyin istemek yetisi (ARZU) olduğunu ve bir iş yaparken acele etmeden, yavaş davranmak gerektiğini Ay Göğünde *Dante*'ye açıklar.

Merkür göğünde iyilik yapmasını seven ruhlar vardır. Bu bölümde *İmparator Iustinianus*'un Tanrı tarafından Roma'nın dünyayı yönetmesi için gönderildiği konusunu işler *Dante*. Evrensel monarşi kuramına vurgu yapar. *Beatrice*, adaletli bir oğten adaletli bir oç almanın ne demeye geldiğini; günahın kefareti için neden Tanrı'nın insanlaşması gerektiğini, ölümlüler ile ölümsüz yaratıklar arasındaki farkları açıklar.

Kilise doktrinine göre *Beatrice*'in ağzından şunlar söylenir:

ARZU, İLK GÜNAH:

"İstemek hassasının iyi bir şekilde dizginlenmesine dayanamayan, o anadan doğmayan adam (Y.N.: Hz. Adem (as)) kendini mahvetmekle, kendinden gelenlerin topunu da mahvetmiştir. Bu sebepten insan soyu büyük bir hata (Y.N.: İlk Günah) içinde yüzerek yüzyıllarca orada sakat bir halde kalmış; günün birinde ebedi aşkın etkisiyle, yaratanından ayrılan cevheri orada kendinde birleştiren Tanrı'nın Oğlu lütfedip yeryüzüne inmiştir."

Ardından çarmıhta kendini kurban eden Tanrı Kuzusu ilk günahın kefareti ödemiştir... İlk günahın bedelinin bu şekilde ödenmesi dışında adaletin sağlanamayacağı düşüncesi Hıristiyan öğretisi olup *İlahi Komedya*'da Merkür Göğünde etrafıca işlenmiştir.

Zühre (Venüs) Göğünde sevenlerin ruhlarıyla karşılaşılır. Bu ruhlar, ölümlü hayatlarında gezegenin etkisiyle aşka fazla düşkünlük gösteren ama sonunda sevgilerini Allah'a yöneltmeyi başaran cennetliklerdir (Y.N.: İslam tasavvufunda mecazi aşk ve İlahi aşk konusuna denk düşüyor. Mecnun'un Leyla'yı görünce, sen git, benim Leyla'm sen değilsin,

demesinde olduğu gibi.). Bu ruhlar pek silik olsa da henüz insan görünüşünü kaybetmemişlerdir...

(...)

Yukarıda gördüğümüz üç alt cennet katında yeryüzünün ve dahi Araf'ın özelliklerine benzer özellikler var. Ruhlar henüz insan biçimlerini kaybetmemişler. Zühre Göğünde Arz'ın (Yeryüzü) yaptığı **gölge konisi** son bulur. Güneş göğü ve yukarı cennet katlarında artık başka bir hava esecektir...

Güneş göğüne çıktıklarında *Dante*, güneş ışığından daha parlak ışımlar görür. Bunlar bilginlerin ve din bilginlerinin ruhlarıdır. *Dante* burada *Aguinolu Tommaso*'nun ruhuyla ile görüşür.

Merih göğüne yükseldiklerinde *Dante*, din uğruna savaşanların ruhlarının, parıl parıl yanan bir haç şeklinde dizildiğini görür. Şöyle der: “Burada hafızam zekâmı geride bırakıyor; çünkü bu haç üzerinde İsa öyle nur saçıyordu ki, onu tarif için hiçbir tasvir bulamıyorum.” Bir güzel müzik duyar, kulağına “Diriliyorsun” ve “Yeniyorsun” sözleri ulaşır... Daha sonra üçüncü kuşaktan dedesi *Cacciaguida* ile bu gökte görüşür. Dedesi ona ataları ve Floransa hakkında açıklamalarda bulunur. *Dante*, Floransa'dan sürüleceğini ve zor günler geçireceğini dedesinden öğrenir...

KARTAL:

Jüpiter göğüne yükselirler. Burada adaletli hükümdarların ruhlarını görürler. Ruhlar bir araya gelerek İmparatorluk KARTALI'nı çizerler. *Dante* ruhların birtakım İtalyanca harfler çizdiğine şahit olur. Bu harflerle yazılanlar içerisinde “Adaleti seviniz.” cümlesini de gördü. Adaletli hükümdarlar *Dante*'ye tanrısal adaletin insan zekâ ve anlayışının çok üstünde olduğunu, Hristiyan hükümdarları arasında ahlak düşkünlüğünün çok arttığını anlattılar. KARTAL, yek vücud olarak konuşur. İkisi pagan olmasına rağmen altı hükümdarın adaletli olmaları sayesinde nasıl cennetlik olduğunu açıklar.

Satürn göğüne yükseldiler... *Dante*, esrime ve dalınc (Y.N.: Trans, vecd) halinde ruhları görür. Aziz *Pier Damiano* ile görüşür. Tanrısal takdiri öğrenir. Aziz *Pier* papazların lüks içindeki yaşantılarından yakınıdır. Daha sonra Aziz *Benedetto*'yu görür. O da tarikatının soysuzlaşmasından duyduğu acıyı dile getirir. Sonra bütün Satürn ruhları mistik bir merdivenden yukarı çıkarak Sabit Yıldızlar Göğü'ne ulaşırlar. *Dante*, aşağı bakar, yedi gezegenini ve uzakta bir nokta gibi görünen kötülükler ülkesi olan dünyayı görür. Satürn

Göğü'nde sessizlik hâkimdir. Daha aşağı cennetlerde ilahiler, müzik ve neşe varken, burası aşağıdakilerin kaygılarının yaşandığı bir göktür. *Beatrice*, burada hiç gülmez... (Alighieri, D., 2011).

(...)

SATÜRN:

Burada Satürn hakkında araya girelim...

Kubilay Aktaş, Celcelutiye eserinde Hermes'in gök yolculuklarında Satürn'ü geçtikten sonra yükselişini Hermetik öğretiye dayanarak bildirmişti (Aktaş, K., 2016). Bununla birlikte, 2014 yılında sinemalarda yer alan *Interstellar* filmini izleyenler, zamanda yolculuğa dönüşecek uzay yolculuğunda SATÜRN yakınından bir karadeliğe girdiklerini hatırlayacaklardır. Bu filmin de *Hermetik Öğreti* üzerine yapıldığı aşikardır.

(...)

Ve sekizinci göğe çıkarlar. Burası **Sabit Yıldızlar Göğü**dür. İsa'nın zafer alayını oluşturan ruhlar, Hz. Meryem (as) ve havariler görünür. Cebrail'in (as) çağrısı ile Hz. Meryem (as) arş-ı âlâ'ya yükselir.

Dante inan konusunda sınıdır. *Dante* şöyle der: "... İnan, ümit edilen şeylerin **cevheri**, gözle görünmeyen şeylerinde **delilidir**..." Şu cevabı alır: "İnanı onun (Tanrı'nın) ilkin cevherler, sonra da deliller arasına koymasındaki sebebi iyice anlıyorsan, düşüncen doğrudur."

Aziz Iacobus'un ruhu *Dante*'yi ümit konusunda sınar. *Dante*'nin cevabı: "Eski ve yeni kitaplar, Tanrı'nın kendine dost yaptığı ruhların göttükleri gayeyi gösterir. İşte bu gaye bana ümidi vaad ediyor. Eş'ya, bu ruhların, memleketlerinde çifte giysiye bürüneceklerini söyler. Onların vatanları ise bu güzel hayattır. Kardeşin, beyaz giysilerden bahsettiği yerde, bunu bize çok daha açık bir şekilde açığa vuruyor."

Aziz Yuhanna merhamet konusunda *Dante*'yi sınar. Ardından **Hz. Âdem** belirir ve *Dante*'nin cevabını beklediği sorunun cevabını verir:

"Oğlum, şunu iyi bil ki, bu sürgünün asıl sebebi meyveden tatmak değil, sadece konulan sınırı aşmış olmaktır. Hanımının (*Beatrice*) *Vergilius*'u çıkardığı yerde ben tam dört bin üç yüz iki güneş devri boyunca bu toplantıya katılmayı arzuladım, durdum ve yeryüzünde bulunduğum sırada da güneşin yolu üzerindeki yıldızların arasına tam dokuz yüz otuz defa geldiğine tanıklık ettim." (Y.N.: Adem'in Tevrat'a göre ömrü 930 yıl olmuştur.)

Âdem hangi dili konuştuğunu da açıklar:

“Konuştuğum dil, Nemrud’un kuşağı, tamamlanmasına imkan olmayan esere başlamadan evvel sönüp gitmişti... Konuşmak insanların mayasında bulunan bir hassadır. Fakat bu veya şu şekilde konuşmak konusunda tabiat sizi sonradan tamamen serbest bırakmıştır. Ben cehennem azabına inmeden önce, beni saran sevincin kaynağı olan en büyük nimetin adı yeryüzünde “1” idi. Sonra “Eİ” oldu. Böyle oluyor diye şaşmamalıdır, çünkü insanların görenekleri, gelenekleri yapraklar gibidir, biri gelir, biri gider.”

Y.N.: Dante, Nemrud’a değinerek Babil Kuleleri’nin yıkılması mitine telmih yapıyor. Bildiğimiz üzere insanlara kızan tanrılar, Babil kulelerini yıkıp, insanların tek olan dillerini de karıştırmışlardır. Diller buradan türemiştir. Tanrı’nın adı önce bir’di, sonra el oldu, denilmesinden kasıt sayı ve harf ezoterizmidir. Yahudi Kabalası’nda İslam içerisinde Hurufiliğe ve ebced’e kadar gelmiş kadim öğretilerde, Tanrı’nın sayısal değeri 1, harf karşılığı ise **Alfa (Yunanca’da), A (Latince’de), Alef (İbranice’de) ve Elif (Arapça’da)**’dir.

(...)

ARŞ:

Bundan sonra cennetlikler arş-ı âlâ’ya yükselir. *Beatrice, Dante*’yi İlk Devindirici Gök’e çıkarır. *Dante*, burada bir nokta ve etrafında dönen dokuz daire görür. Nokta Tanrı’dır. Etrafındaki dokuz daire ise dokuz göğün her birini devindiren meleklerdir.

Y.N.: “Ba’nın altındaki noktayım.” Hz. Ali (k.v.).

Beatrice, meleklerin yaratılışını ve bazılarının nasıl düşmüş melek olduklarını açıklar...

Ve *Dante* nihayet onuncu göğe ulaşır. Burası saf ışıktır. (Y.N.: la mekan,, la zaman). Arş-ı âlâ gayri maddi ve hareketsizdir.

Aziz Bernard’ın eşliğinde *Dante, Meryem*’i görür...

Burada Göksel bir GÜL belirir. Gül dört kısımdan ibarettir. Meryem’in sağında üst sıralarda Yeni Ahit cennetlikleri (Hıristiyanlar), alt sıralarda küçük yaşlarda ölen Hıristiyan çocukları, Meryem’in solunda üst sıralarda Eski Ahit cennetlikleri (Yahudiler) ve alt sıralarda çocuk yaşta ölen Yahudiler yer almaktadır.

Y.N.: Yukarıda yine Hıristiyan öğretisi yer almaktadır. Yahudiler’in seçilmiş kavim olmalarından dolayı onlar da cennetliklerdendir. Müslümanlar’dan ve diğer din mensuplarına

burada yer yoktur elbette. Dikkati çeken bir husus ta çocuk yaşta ölen günahsızların cennetlik oluşlarıdır ki bu inanış İslam inancına da yerleştirilmiştir (İsrailiyat etkisi).

Ve NİHAYET!

Dante, Tanrı'yı görür!

Şöyle der: “Bu NUR karşısında insan o hale geliyor ki, başka bir şeye bakmak için başını çevirmeye razı olması artık mümkün değildir, çünkü isteğin, dileğin hedefi olan her nimet orada toplanmıştır, orada kusursuz olan onun dışında kusurludur.”

(...)

Y.N.: Dante'nin tamö VAHDETİ VÜCUD'a erişerek İlahi Komedyayı bitireceği izlenimini aldığımızda eserin sonunda TESLİS (Üçleme) kendisini olanca gücüyle hissettiriyor. *Dante* şöyle diyor:

“Yüce Nur'un derin ve saydam cevheri içinde, **üç ayrı renkte ve aynı genişlikte üç dairenin** belirlediğini gördüm. Eleğimsağmanın eleğimsağmaya yansması gibi, bunlar da biri ötekine yansıyormuş sanısını veriyor, üçüncüsü ise her ikisinden eşit olarak çıkmış bir ateşi andırıyordu.”

Ve eser sona erer.

4. Kur'an'da Cennet:

Çalışmamızın bu aşamasında Dante'nin cennet tasvirleriyle İslam inanışındaki cennetleri karşılaştıracamız. Bunun için “**Kur'an Rehberliğinde Kendini Bilme Yolculuğu (Seçilmiş Olan Kim?)**” (Tözün, M.) isimli henüz yayımlanmamış bir eserimizin “**Cennet**” adlı bölümünü aktarıyorum:

CENNET:

“Ölümsüz ruh bedenden ayrılınca elbette Cehennemi görecek, sözünden ruhun üzerinde birikmiş astral tortu varsa bundan arınacak anlamını çıkarıyoruz.

Cennet'in 8 kapısından söz edilmektedir. Bunlardan en aşağıda olanı **Dar'ül Celal: Celal Kapısıdır. Daha yukarılara doğru Dar'ül Karar= Karar Kapısı, Dar'üs-selam=Selam Kapısı, Cennet-ül- Me'va, Cennet-i Huld, Cennet-i Naim, Cennet-i Firdevs ve Cennet-i Adn= Aden Bahçesi** (= Yezirah Âlemi) yer alır (Harman, M. (2014). (...). Adam Kadmon'a burada İslam Sufilerinin değişiyile İnsan-ı Kamil diyelim ki; onun ne olduğu daha aşına

gelsin... İnsanın yedi nefis tabakasını geçerek nefis-i safiyye, saf nefis olduğu zaman ulaşacağı merteye İnsan-ı Kamil, olgun insan, hamlıktan kurtulup piştiği mertebedir. Alevi-Bektaşî yolunda ve diğer sufi ekollerde *çile* olarak adlandırılan, Bektaşîlikte kırk yıl süren *inisiyasyon* çalışması sonunda kazanılabilecek bir merteye... Kırk yıl kazanda dur kayna, daha çiğsin can dediler, sözünü hatırlayalım Şah Hatayi'nin...

Salih ameller işleyenlerin, doğru yol üzerinde yürüyenlerin ödülü olarak Cennet'te bir yaşam ödülü anlatılıyor Kuran'da. Cennet'te neler var? Nasıl bir yaşam bekliyor inananları? Kuran ayetlerinden:

Altlarından ırmaklar akan cennetler... Cennet ile ilgili ayetlerde defaatle ırmaklardan söz ediliyor (Bakara-25, 35, 82, 111, 214, 221; Al-i İmran-15, 133, 136, 142, 185, 195, 198; Nisa-13, 57, 122, 124; Maide-12, 85, 119; Yunus-9; Rad-35, Hicr-45 ve diğerleri...).

Tevrat'ta Cennet ve dört ırmak bahsi, Tekvin Kitabı Bab 2:

“2:8. Rab Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Adem'i oraya koydu.

2:9. Bahçede iyi meyve veren türlü türlü ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı.

2:10. Aden'den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu.

2:11. İlk ırmağın adı Pişon'dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar.

2:12. Orda iyi altın, reçine ve oniks bulunur.

2:13. İkinci ırmağın adı Gihon'dur, Kuş sınırları boyunca akar.

2:14. Üçüncü ırmağın adı Dicle'dir. Asur'un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat'tır.

2:15. Rab Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Adem'i oraya koydu.

2:16. O'na bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin diye buyurdu,

2:17. “Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün.” (Tekvin, Bap 2.)

Aden Cennetinin Yezirah Âlemi olduğu düşünülürse, ondan çıkan dört ırmak Assiah Âlemi'dir. Irmakların ikisinin Fırat-Dicle olması Vaad edilen Topraklar'ı işaret ediyor ki; bunlar ancak ırmak sembolünün üstünü örtmeye yarar. Çünkü söz edilen dört ırmak, dört elementtir.

Tevrat'ta olduğu gibi Kuran'da da cennet tasvirlerinde en önemli unsurlar türlü türlü meyvelerin olmasıdır. Daha önce dünyada yedikleri güzel meyvelerin tadında meyvelerdir bunlar... Bunun dışında güzel ve temiz eşler var... Bunlardan dişi olanları iri gözlü huriler... Koyu gölgelikler, serinlik ve esenlik var...

(...)

Naim Cennetleri, Cennetin 6. Kapısı hakkında neler söylüyor Kuran? Kuran'da 11 ayette geçen Naim Cennetlerine salih kullar, iyiler girecek. Bir de şu ayette farklı bir konu var:

“Eğer kitap ehli (Not: Kitap verilenler Yahudiler ve Hıristiyanlar) iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, muhakkak onların kötülüklerini örterdik ve onları **Naim cennetlerine** koyardık.” (Maide-65).

Üzerinde başlı başına konuşulacak bir ayet... Kitap ehli kendi ellerindeki kutsal kitapları, kendi çıkarları için tahrif ettiler. Bunu elimizdeki Tevrat'ı okuduğumda anlıyorum ve İncil'in İznik Konsülünde başına gelenlerden biliyorum. Kuran da Yahudiler ve Hıristiyanlar iman etmediler, diyor, ancak iman etselerdi Cennetin üst kademeleriyle ödüllendirileceklerdi... Al-i İmran-19 ise Allah katında tek din İslam'dır, diyor. Ayette geçen İslam'dan; bugün yaşatılan İslam kültürünü, İslam medeniyetini anlayacak olursak Maide-65 ayetini nasıl yorumlayacağız? Allah'ın katında dini İslam olmayan insanlar, kendi kitaplarına uysalardı, İslam dininden olmasalar da, yüksek Cennet makamlarına erişecekler miydi?

Al-i İmran-19'daki İslam kavramı da üzeri açılması gereken bir sembol... Yeri gelmişken anladığımızı söyleyelim. İslam, “slm” kökünden gelen bir sözcük. Selam, selamet, barış, huzur anlamlarına geliyor. Diğer bir anlamı ise teslim, teslimiyet, ilahi yasaların kabul edilmesi, Tanrı'nın birliğine ve hükmün ona ait olduğuna teslim olmaya çıkıyor. Bu anlayışla; bütün insanların bir atadan geldiğini, yaradanımızın bir olduğunu ve onun bizden savaş ve kan dökmek değil; dünya kardeşliği, dünya barışı için çalışan insanlar olmamızı isteyen herkes İslam üzerine bir dine sahip oluyor. Şeriat olarak İslam hükümlerini yaşamak, atalarından gördüğü gibi dini yaşamı gerçekleştiren, ancak bunu düşünmeden, kavramların anlamlarını açığa çıkarmaya uğraşmadan yapan, bir başka deyişle, nakli bir din üzere olan insanların İslam'ı değildir, Kuran'da sözü edilen...

Pekiye, hangi Kutsal Kitabın hangi sözü, sözleri insanlığı büyük savaşlara itti? Din adına insanlar yüzyıllarca neden savaştı?

(...)

şimdi Cennet ile ilgili ayetlere geri dönelim...

Araf Suresinde iki arada bir derede kalmış insanların hali anlatılıyor. Cennet'e girenlere özeniyorlar... Cehennemliklerden uzak durmaya çalışıyorlar. Bunlar Araf'takiler... Pekiye, sence bunların hali ne olacak? Rableri onları neden Cennet'e almıyor? Cehennem'e gidip astral tortularından kurtulup Cennet'e girebilirler. Ama böyle de olmuyor. Neticede bu iş *Mahşer* denilen toplanma gününde çözülmüş olmalıdır. Pekiye, Kuran'da neden uzun uzun Araf'takilerden söz ediliyor da akıbetleri anlatılmıyor?

Sen bunun cevabını düşün... Daha sonra devam ederiz... Cevabını verebilecek bilgi düzeyine erişince.

(...)

Cennetin 7. Kapısı Firdevs Cennetleri 2 ayette geçiyor (Müminun-11, Kehf 108). Muminun Suresinde Firdevs Cennetine girecekler için doğru yol üzerinde olan, iman eden insanlar tasvir ediliyor. Kehf Suresi-107, 108'de ise;

“şüphesiz, inanıp **yararlı işler yapanlara** gelince onlar için, içlerinde ebedi kalacakları Firdevs Cennetleri bir konaktır. Oradan ayrılmak istemezler.” denmektedir. İnanmak ve iyi işler yapmak dışında yararlı işler yapmak, insanlığa yararı dokunmak insanı Firdevs'e taşıyor.

(...)

Ve en yüksek Cennet, Adn (=Aden) Cennetleri... Kuran'da 10 ayette Adn Cennetlerinden söz ediliyor. En yüksek Cennet katı olduğu için Adn Cenneti ile ilgili ayetlerin tamamını sunuyorum:

“Allah mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, ebedi olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel **köşkler** vaat etti. Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır.” (Tevbe-72).

Adn Cennetlerinde karşımıza köşkler de çıktı... Ruhun barınağa ihtiyacı var mıdır ki?

Ayrıca karşımıza *Allah'ın rızası* çıktı, Adn Cennetine kavuşmak için.

“Onlar, Rablerinin rızasına ermek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli olarak ve açıktan Allah için harcayan ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldıranlardır. İşte bunlar için dünya yurdunun iyi sonucu vardır. Bu sonuç da Adn Cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler. Melekler de her bir kapıdan yanlarına girerler (ve şöyle derler): Sabretmenize karşılık selam sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan **cennet**) ne güzeldir!" (Rad-22, 23, 24).

Adn Cennetlerine, yani Yezirah Alemi'ne melekler bir yukarı alemde, Briah (Berzah) Aleminden giriyorlar (Şekil 3)...

Atalar, eşler, çocuklar... Adn Cennetini ben hak ettimse onlar nasıl girecekler bu cennete? Sen de bunun cevabını düşün?

“İçinden nehirler akan Adn Cennetlerine gireceklerdir. Kendileri için orada diledikleri her şey vardır. Allah kendine karşı gelmekten sakınanları böyle mükafatlandırır.” (Nahl-31).

Kendine karşı gelmekten sakınan... Adn Cennetine doğru...

“İşte onlar için içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada **tahtlar** üzerine kurularak **altın bilezikler**le süslenecekler, ince ve kalın **ipekten** yeşil giysiler giyeceklerdir. O ne güzel karşılıktır! Cennet de ne güzel bir yaşlanacak yerdir!” (Kehf-31).

Köşkten sonra, tahtlar, altın ve ipek... Dünya hayatında ne kadar uzak durulması gereken ve özenilen şey varsa... Adn Cennetinde hepsine kavuşulacak...

“Her kim de O'na salih ameller işlemiş bir mü'min olarak varırsa, işte onlar için en yüksek dereceler, içinden ırmaklar akan, içinde ebediyyen kalacakları Adn Cennetleri vardır. İşte bu günahlardan temizlenenlerin mükâfatıdır.” (Taha-76).

Cennet için gerekli olanlar açıklanmış tekrar bu ayette.

“Onlar, Adn cennetlerine girerler. Orada **altın bilezikler** ve **incilerle** süslenirler. Oradaki elbiseleri de **ipektir.**” (Fatır-33).

Bu ayette altın ve ipek vaadi tekrarlanıyor, bir de inciler...

“Bu bir öğüttür. Allah'a **karşı gelmekten sakınanlar** için elbette güzel bir dönüş yeri, kapıları kendilerine açılmış olarak Adn cennetleri vardır.” (Sad-50).

Karşı gelmekten sakınmak durumu tekrarlanıyor...

“Ey Rabbimiz! Onları da, onların babalarından, eşlerinden ve soylarından iyi olanları da, kendilerine vaad ettiğin Adn Cennetlerine koy. Şüphesiz sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin.” (Mümin-8).

Babalar, eşler, atalar... Ben, Adn Cennetinde olduğum için giriyorlar oraya... Çünkü onları ben seviyorum. Tanıdıklarım, ailem olmadan tek başıma Cennette olsam, bu benim için yeterince mutlu edici olmaz... Ama onlar hak etti mi bunu? Yoksa ben ve onlar Bir mi? Düşün.

“(Bunu yapınız ki) Allah, günahlarınızı bağışlasın, sizi içinden ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koysun. İşte bu büyük başarıdır.” (Saf-12).

Güzel meskenler, daha önce köşkler, tahtlar diye geçti... Bu dünyada özendiğim ve elde edemediğim... Pekiyi, ya dünyada iken en güzel köşklere yaşadysam, Adn Cennetleri bana bir hayal mi olacaktı? Yoksa burada onların kıymetini bildiğim için mi ödüllendirileceğim?

“Rableri katında onların mükâfatı, içlerinden ırmaklar akan, içlerinde ebedi kalacakları Adn Cennetleridir. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat Rablerine derin saygı duyanlara mahsustur.” (Beyyine-8).

Allah’ın rızasını kazanmış olan (=Nefs-i Raziye), onlar da Allah’tan razı olmuş olan (=Nefs-i Marziye) nefsin tamamen saflaştırıldığı mertebelere erenler Adn Cennetlerine gidecek.”

5. Miraçlama Örneklerinde Cennet:

Yukarıdaki Kur’an rehberliğinde öğrendiğimiz 8 cennetin, İlahi Komedyadaki 8. Göğe kadar olan cennetlerle benzer olduğunu söyleyebiliriz.

Dokuzuncu Kat Gök, Sidre-i Münteha (Sınır Ağacı)’ya ve Onuncu Kat Gök ise Arş’a denk gelir ki bunlar da Kur’an’da yer almaktadır. Cebrail (as) Miraç hadisesinde Hz. Muhammed’i (sav) Sidre’de terk etmiştir.

Alevi-Bektaşî geleneğinde Miraçlama denilen eserlere baktığımızda Hz. Muhammed (sav) Allah’ın nur cemalini görmüştür ki bu cemal bir nevcivandır (delikanlı).

Bu sefer *Pir Feyzullah Çelebi*’nin miraçlamasında ilgili bölümü aktaralım:

“Çıktı sitr-el müntehaya

Erişti ilanîhaya

Kavuştı sırr-ı Hüda'ya

Seyretti Cemalullahı

Orda gördü bir nevcivan

Yüzü şemsi mahi taban

Cemalına oldu hayran
Nazar kıldı âl-Allah'i" (Feyzullah Çelebi. Miraçlama).

Peki, bu delikanlı kimdir? İşte İslami batını görüşün sırrı buradadır. Başka bir Miraçlama'ya bakalım.

Şah Hatayi'nin Miraçlaması'nın sonunda şu dizelere rast geliriz (Miraç sonuçlanmış, Kırklar Cemi olmuş ve Peygamber (sav) yeryüzüne dönmüştür):

*"Muhammed evine gitti
Ali Hakk'ı tavaf etti
Hatemi önüne koydu
Dedi saddaksın „Yâ Ali!“
„Evveli sen, ahiri sen!
Zahiri sen, bätuni sen!
Cümle sırlar sana ayan!“
Dedi ki şah-ı Evliya
Şah Hatai'yım vakıf oldum
Ben bu sırrın ötesine
Hakk'ı inandıramadım
Özü çürük ervaha" (Şah Hatayi, Miraçlama).*

Alevi-Bektaşî geleneğine göre görülüyor ki; Miraç'ta Hz. Muhammed (sav) Allah'ın (CC) cemalini Hz. Ali (kv) olarak görmüştür!

Oysaki İlahi Komedyada Dante Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi (Bu iki nur'u) münafık olduklarından dolayı cehennemın yedinci katında görmüştü. Bunun nedenlerini "Dante ve İlahi Komedyada Dante'nin Türk Edebiyatına Tesirleri ve İlahi Komedyada Cehennem Tasvirlerinin İslam İnancı Açısından Değerlendirilmesi" çalışmamızda işlemiştik (Tözün M., 2017a).

6. Fazlullah Hurufi'nin Cavidanname'si İle İlahi Komedya'nın Cennet Konusunda

Karşılaştırılması:

Bu noktada İlahi Komedya'daki Cennet yolculuğunun en iyi karşılaştırması Hurufiliğin kurucusu **Fazlullah Hurufi'nin Cavidanname** isimli eseri olabilir. Arıkoğlu'nun (2006) doktora tezi "*Ferişteoğlu'nun Cavidan-name Tercümesi: "İşk-name"*"dir. Buradan Cavidanname'de yer alan ve Mirac'ı anlatan bölümü elimizden geldiğince sadeleştirerek ve günümüz Türkçesine uygun bir şekilde aşağıda aktarmaya çalıştık. Yazar notlarını da ilgili yerlere yerleştirdik:

"(...) Dört ırmak gördü nehran-ı zahiran ve nehran-ı batınan

Nehran-ı zahiran Nil ve Fırat'dır. Nehran-ı batınan cennet içindedir.

(Y.N.: Aden'den çıkan dört ırmak konusu işlenmektedir. Ancak zahir nehirler Tevrat'ta Dicle ve Fırat iken Fazlullah Nil ve Fırat diyor. Dante ise Lethe ve Eunoë nehirlerinin adını vermişti. Bunlar zahiri ırmaklar olarak Fırat ve Dicle'ye denk düşmektedir, demiştik.)

(...)

Erbaatü'n-nehir ki Muhammed (a.s.) Sidretü'l-münteha'da gördü.

Nehran zahiran ve nehran batınan Sidretü'l-münteha'dır.

Vücut-ı Adem'den kinayettir iki burun kitabeti iki dahı mahalli dört kitabetdir ki

پا ve چا ve ژا ve گا mukabilindedir.

(Y.N.: Bu dört Farsça harf Aden'den çıkan dört nehri sembolize eder.)

Ondan beytü'l mamura vardılar.

Cebrail üç kadeh getirdi.

Biri *hamr* (Y.N.: Kur'an'da yasaklanan içecek, şarap), biri *asel* (*bal*) biri *leben hamrı* (süt)

Ve asel'i terk etti sütü içti.

Cebrail işitti: *فطرة* *عليها انت ال تي هدا فطرة* yani demek olur ki

Ya Muhammed bir hilkat ihtiyar ettin, onun hilkatidir

Yanı yedi kitabettir süt ile zuhura gelir.

(Y.N.: Miraç'ta Peygamber'e (sav) üç kadeh getirilir. O, bunlardan içi **süt ile dolu olanı** tercih eder. Bu tercih insanlar doğduktan sonra yüzlerinde çıkan hatlara delaletdir. Sütü tercih edip içmek, Lethe ırmağından içmekle aynı manayı sembolize ettiği söylenebilir.)

Muhammed (as) Miraç gecesi evvelki kat gökte Adem'i gördü.

Sebeb neydi ki ikinci kat gökte ve üçüncü kat gökte görmedi dese

Cevap sen işit ki evvelki kat gök felek-i kamer'dir (AY GÖKÜ).

Muhammed (a.s.) kameri iki parça eyledi

Âlem-i mükâşefede onun te'vîlin Âdem etse gerekti

Vechinde hatt-ı istiva sırrın gösterse gerek idi pes

Kamer'in Âdem ile münasebeti budur.

Bir vechle dahi yani be-lisan-ı hal demek olur ki evvel bir kişi Âdem'i bilmeyince kendi nefsini bilmez ve kendi nefsinin bilmeyince Allah'ı bilmez demek olur.

(Y.N.: Anlaşıyor ki Adem (as) Miraç'ta Hz. Muhammed'e Ay Göğünde görünmüştür. İlâhi Komedyâ'da ise Dante Âdem'i Sekizinci Kat Gök'te görmüştür.)

Muhammed (a.s.) İsa peygamberi ve Yahya peygamberi **ikinci kat** gökte gördü

Ayrığında görmedi cevap ol ki ikinci kat gök felek-i Utarit'tir (Merkür Göğü).

Zü'l-vecheyindir, sad ile saad'dır ve nahs ile nahs'dır

Sebebi hem celal hem cemal bulundu

Yahya da'im ağlardı ve İsa da'im gülerdi

Yahya mazhar-ı celal idi ve İsa mazhar-ı cemal idi

Pes Felek-i Utarit ile münasebetleri budur.

(Y.N.: Fazlullah, Miraç'ta İsa (as) ve Yahya (as) peygamberlerin Merkür Göğünde (İkinci cennet katında olduğunu bildiriyor. Hıristiyan olarak pek tabi Dante İsa'yı (as) Arş-ı âlâ'da görmüştür.).

Muhammed (as) Miraç gecesi, Yusuf'u (as) Felek-i salis'de (Üçüncü Kat Gök) gördü

Sebebi ne idi dese cevap ver ki

Felek-i salis Felek-i Zühre'dir (Zühre Gök'ü)

Ne kadar hüsn ü cemal (güzel yüz) varsa Zühre'ye mütealliktir.

(Y.N.: Fazlullah ikinci kat göğü Merkür olarak verdiği gibi üçüncü kat göğü de Zühre olarak vermektedir ki Hıristiyan öğretisiyle ve İlahi Komedyaya ile bu bilgiler aynıdır. Yalnız bu göklerde görülen kişiler de farklılıklar olabilmektedir. Miraç'ta üçüncü kat gökte Hz. Yusuf (as) görülmüştür. *Dante* ise üçüncü kat gökte sevenlerin ruhlarıyla karşılaşmıştı. Hz. Yusuf ile Züleyha arasındaki tek taraflı bir aşk hikâyesi Kur'an'da da yer alır. Bu aşk Züleyha'nın Yusuf'a (as) aşkıdır. Bu bakımdan benzerlik görülmektedir. Venüs'ün (Zühre) mitolojilerde de aşk tanrıçası olduğu hatırlanmalıdır. Bir başka bilgi, çakra sisteminde Venüs gezegeniyle ilişkili çakra Boğaz çakrasıdır (*Vishuddha çakra*). Bu çakra negatif yönde dönmektedir. Negatif enerji yönü *yin* karakterlidir, buna dişil enerji de denilebilir.)

Muhammed (a.s.) Felek-i Rabi'de (Dördüncü Kat Gök) İdris Peygamberi (as) gördü

Ayrığında görmedi dese cevap ver ki

Felek-i Rabi Felek-i Şems'dir (Güneş Göğü).

Şems'in menazili felekü'l-buruc'ta üç yüz altmış derecedir ki

Seyreder onu İdris peygamber taksim etmiştir bir dahi

Bu kim İdris derseler Piridir ehl-i cennet hüllesin

O yıkasa gerektir Şems dahi cemi-i eşyayı

Perveriş eyler ve besler Şems ile münasebeti İdris'in Felek-i Rabi ile budur.

(Y.N.: Gördüğümüz gibi İlahi Komedya'da olduğu gibi Cavidaname'de de dördüncü kat gök GÜNEŞ'tir. Güneş ışınlarının bütün eşya (madde) üzerinde arındırıcılığından söz edilmiştir. Hz. İdris'in makamı Güneş'tir. Dante bu göğün bilginlerin ve din bilginlerin makamı olduğunu bildirir. Ancak İdris peygamber'den (Mitolojik ismiyle Hermes'ten) söz etmez. Burada başta *Aguinolu Tommaso* olmak üzere Hıristiyan din bilginlerini gördüğünü söyler.)

Muhammed (as) Harun'u (Hz. Harun, Musa (as) peygamberin kardeşi) Felek-i hamis'te (Beşinci Kat Gök) gördü.

Sebeb ne idi dese cevap ver ki

Harun Musa'nın halifesidir. Felek-i Hamis Felek-i Merih'tir (Mars Göğü).

Cemi-i Hilafet (Tüm halifelikler) Merih'e (Mars'a) mütealliktir.

Ve Harun'un münasebeti Merih ile budur.

(Y.N.: İlahi Komedya ve Cavidaname beşinci kat göğün mars olduğunda da uzlaşırlar. Dante, Mars'ta din uğruna savaşanları görmüştür. Fazlullah ise Miraç'ta Mars'ın Harun (as) Peygamber'in makamı olduğunu bildirmiştir. İslam'da din uğruna savaşıp ölenler şehit olur ve onların makamları Allah katıdır.)

Muhammed (as) Felek-i sadis'de (Altıncı Gök) Musa Peygamberi gördü

Sebeb neydi dese cevap ver ki

Felek-i sadis Felek-i Müşteri'dir (Jüpiter Göğü).

Müteşerriler (Şeriat getirenler) göğüdür.

Musa (as) dahi vazı-ı şeriattir. Münasebeti budur.

(Y.N.: Hz. Musa (as) ağır bir din şeriatı getiren peygamber olarak bilinir. Altıncı Gök olan Jüpiter'in şeriat getirenlerin makamı olduğu *Cavidaname*'de yazılıdır. Bu nedenle Fazlullah'a göre Miraç'ta Hz. Musa (as) ile Jüpiter'de görüşmüştür. Dante, bu gökte adaletli hükümdarları gördüğünü bildirmiştir. Hatta ruhlar İmparatorluk Kartalı'nın şeklini oluşturmuşlardır. Şeriat'ın da dünya işlerini düzenleyen din kuralları olduğunu düşünürsek *Cavidaname* ile İlahi Komedya arasında Altıncı Gök açısından benzeşme görülmektedir.)

Felek-i sabi'de (Yedinci kat gök) İbrahim peygamberi gördü

Ayrığında görmedi sebep neydi dese cevap ver ki İbrahim pirdir

Felek-i sabi Felek-i Zühal'dir (Satürn Göğü)

Pirlere mütealliktir

Pirlikle Münasebeti vardır. (Pir: Yol gösterici)

(Y.N.: Cavidanname'de Satürn Göğü İbrahim Peygamber'in (as) makamı olarak bildirilmiştir. İlahi Komedyada ise yedinci kat gök esrime, dalınc içindeki ruhlara aittir diye bildirilir. Her iki eserde de bu gök Satürn'dür.)

7. Palacios'un Cennet Konusunda İlahi Komedy ve İslam Arasındaki İlişki Üzerine Görüşleri:

Çalışmamızın bu bölümünde İspanyol oryantelist *Miguel Asin Palacios* "*Dante ve İslam*" (Özgün adı: *La Escatologia musulmana en la Divina Comedia*) adlı eserinde yeryüzü cenneti ve cennetler konusunda İlahi Komedy ile İslam dini ilişkisini işlediği bölümden alıntılar yapacağız. Alıntı yaptığımız bölümde Dante'nin görüşleriyle İslam tasavvufu adına **İbn-i Arabi**'nin görüşleri karşılaştırılmıştır. *Palacios*, *Dante*'nin görüşlerini İslam inanışından aldığı iddia etmektedir:

İBN-i ARABİ'de GÖKLER ve CENNET (Palacios'tan alıntı):

"Genel olarak cennet öğretisi konusunda, hiç kimsenin, önceki bütün cennet anlayışlarını ahenkli bir bütün haline getirmekte **Mürsiyeli İbn Arabi** kadar başarılı olamadığı rahatlıkla söylenebilir. İbn Arabi'nin cennet planı, yazarının sahip olduğu sanatsal yeteneklerle donanmış olmakla kalmaz, geometrik çizimlerle o kadar iyi izah edilmiştir ki, cennetin genel planındaki çeşitli bölmeler bir bakışta görülebilir. Bizce bu, onun en ilginç özelliğidir. İbn Arabi'nin kozmolojisinde bütün evren bir daire veya küreyle gösterilir; ve alemler, birbiri üzerinde yükselen, artan yarıçaplara sahip iç içe geçmiş bir dizi küreden oluşur. Şu an için sadece yeryüzüyle Arş-ı İlahi arasındaki birimlerle ilgileneceğiz. Bunlar, en dipten başlamak üzere sırasıyla şu şekildedir: **Yeryüzü, su, hava ve esir küreleri**; ardından gökyüzündekiler; yani sırasıyla **Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter, Satürn ve Sabit Yıldızlar Göğü**; daha da ileride **yıldızsız küre (el-felekü'l-atlas) veya İlk Devindinci (primum mobile)**; nihayet astronomik dünyanın sonunda, her şeyin üzerinde sonsuz bir ışık odağı gibi

parıldayan **Arş-ı İlahi. İbn Arabi, cenneti Sabit Yıldızlar Göğü'yle İlk Devindirici'nin arasına yerleştirir.** Burada, daha önce olduğu gibi birbiri üzerinde yükselen iç içe geçmiş **sekiz küre**, cennetin sekiz bölümünü temsil eder. Bunlar da şu şekilde sıralanmışlardır: **1. El-Vesile 2. Daru'l- makiime; 3. Daru's-selam; 4. Cennetü'l-Huld; 5. Cennetü'l-Me'va; 6. Cennetü'n-naim; 7. Cennetü'l-firdevs; 8. Cennetü'l-Adn.**

(...)

Bu fantastik tahayyülle Dante'nin gülü arasındaki benzerlikleri ortaya çıkarmak için geniş bir hayal gücüne ihtiyaç yoktur. İbn Arabi'nin, kitabında gül benzetmesine başvurmadığı doğrudur; ancak kendi elleriyle çizdiği ve geometrik bir kesinlik taşıyan cennet şemasına şöyle bir bakmak bile, bu tip bir benzerliği hemen açığa vuracaktır.

(...)

Mistik gül içinde Eski Ahit'in peygamber ve din büyükleri sol tarafa, İsa'dan sonra yaşayanlar sağ tarafa yerleştirilmiştir. Üstelik benzerlik detaylara kadar uzanır. Tıpkı İbn Arabi'nin Hz. Muhammed'i Âdem'le aynı mertebeye yerleştirmesi gibi, Dante de Adem'le Aziz Petrus'u mistik gül içinde aynı basamağa yerleştirir.

(...)

Mürsiyeli sufiye göre cennet hayatı esas olarak **Tecelli'**ye dayanmaktadır ki bu da İlahi nurun tecellisi, kendini ifşa et- mesi veya tezahürü olarak görülür. Allah, ışınları cennet ehlini Kadir-i Mutlak'ı seyretmeye hazırlayan bir nur odağıdır. İbn Arabi'nin bu anlayışıyla Dante'ninki arasındaki benzerliğin çok da üzerinde durmaya gerek yoktur, zira fikir ve sanatsal yorum açısından ikisi aynıdır.

(...)

Kadir-i Mutlak'ın seyredilebileceği bir ilahi nurun gerekliliği fikri, Dante'den uzun zaman önce düşünülmüş ve bilginler arasında tartışılmıştır. *Aziz Thomas Aquinas*, insanın Tanrı'nın görüntüsünü daha iyi kavramasını sağlayacak bir *lumen glorie'* den sıklıkla bahseder. Aynı zamanda, Aziz Thomas Aquinas'ın, ilhamını Kilise Babaları ve skolastik din bilginleri arasında değil Müslüman filozoflar arasında aradığını bizzat kabul etmiş olduğu da kesindir. Aziz Thomas

Aquinas, Tanrı'yı görmeyi felsefi terimlerle açıklarken, *Farabi*,

İbn Sina, İbn Bacce ve İbn Rüşd gibi İslam filozoflarından alıntılar yapar ve bu konuda en uygun teorinin, *İbn Rüşd*'e ait olduğunu söyler.

(...)

Dante'yle İbn Arabi arasındaki söz konusu benzerlik, genel *lūmen gloriae teorisi*yle sınırlı değildir. Daha da çarpıcı nitelikteki diğer benzerlikler şunlardır: Her iki cennet tasvirinde de, cennetteki ruhlar gözlerini Tanrısal ışığın merkezine dikmiş durumdadırlar. Allah'ı görmenin çeşitli mertebeleri Dante'ye göre her bir ruhun O'na karşı hissettiği aşkın, İbn Arabi'ye göre ise Allah hakkındaki bilgisinin derecesine bağlıdır. Görünüşe bakılırsa **Dante'nin iradeci, İbn Arabi'nin ise akılcı** olduğu söylenebilir. Ne var ki aradaki fark görünüştedir. Dante sık sık İbn Arabi'nin akılcı yaklaşımını benimser ve çeşitli durumlarda, cennet saadetinin mertebesini inancın doğasına veya ruhun Tanrı'yı bilmesini sağlayan Tanrısal inayete bağlar.

(...)

Cennetteki ruhların mertebeleri arasındaki fark, bizzat Allah'ı görmekle değil, ilahi nurun tezahürleriyle ve cennet ehlinin O'ndan alıp yansıttığı ışığın az veya çok oluşuyla gösterilir. İbn Arabi'nin bu üç görüşü, İlahi Komedyanın çeşitli yerlerinde karşımıza çıkar.

(...)

İbn Arabi ontolojik kategorileri sadece iç içe geçmiş dairelerle gösterdiğinde, ilahi feyz ilgili bu genel plan bu kadar karmaşıklaşmaz. Bu kategorilerin en yüksek grubunu, Bir'den (Ehad) doğan üç temel varlık oluşmaktadır. Birincisi, bütün varlıkların kendisinden çıktığı **Cevher-i Ruhani**; ikincisi, Cevher-i Ruhani'den doğan varlıkların nesnel hakikat kazanmalarını sağlayan **ilahi nur**, yani **Akl-ı Külli**; üçüncüsü de benzer bir şekilde Akl yoluyla Bir'den doğan **Nefs-i Külliye**. İbn Arabi'ye göre Allah'ın özünü temsil eden bu üç cevherden oluşan grup, Fütihat'ta **üç daireden oluşmuş bir geometrik şekille** gösterilmektedir. (...) Floransalı şairin ince ustalığını överken, onun sanatsal dehasının ürünlerine hayran olmakla yetinmeyip fikirlerini nereden almış olduğunu keşfetmeye de istekli olanların araştırmalarını karşılıksız bırakmayacaktır. Çünkü, **İbn Arabi'nin panteistik üçlemesiyle Katalik Teslis inancı arasında bir uçurum söz konusu olsa da**, bu durum iki anlayışın sembolik olarak geometrik bir plan tarafından temsil edilmesi olgusunu etkilemez. Bu planın, bu iki anlayıştan herhangi birini temsil etmeye uyarlanması ne metafizik yönden bir saçmalığa yol açar ne de inanç esasları yönünden bir tehlikeye; yeter ki bilmececiğin çözümü titizlikle gizli tutulsun ve sembolik anlatımın yorumundaki somut detaylar ihmal edilsin ki zaten Dante'nin yaptığı tam

da budur. Üç daireden oluşan sembolünü açıklarken, için sadece "continenza" yani cevher açısından bir olduğunu ve **Teslis**'in unsurlarını birbirinden ayırt etmek için dairelerin renklerinin farklı olduğunu söylemekle yetinir."(Palacios, M.A., 2010).

Yukarıdaki alıntılar dahi bize *Palacios*'un eseri hakkında bilgi vermekle birlikte eserin kendisinin okunması ve özellikle cennet tasvirleri için çizimlerin incelenmesi bu makaleden daha aydınlatıcı olacaktır.

8. İlahi Komedy ve İslam'da Gökler ve Cennetlerin Karşılaştırmasının Tablo'da Gösterimi:

Buraya kadar anlattıklarımızı gözler önüne daha iyi sermek için Tablo 2'ye İslam cennetine dair söylediklerimizi de ekleyerek, İlahi Komedy'nin Cennetleri ile İslam'ın öğrettiği gökler ve cennetleri eşleştirelim ve karşılaştıralım. İlahi Komedy ve İslam'da Gökler ve Cennetlerin Karşılaştırması Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. İlahi Komedy ve İslam'daki Cennetlerin Eşleştirilmesi ve Karşılaştırılması

İlahi Komedy'da Cennet (Gök)	İlahi Komedy'da Katın İsmi	İlahi Komedy'da İnananların Özellikleri	İslam'da (Cavidaname'de, İbn-i Arabi'de) gökler (felekler)	Miraç'ta Cennet Katlarında Görülen Peygamberler
Birinci Gök	Ay Göğü	Sözlerinde durmamış ruhlar	Ay Göğü	Hz. Âdem (as)
İkinci Gök	Merkür (Utarit) Göğü	İyilik yapmasını seven ruhlar	Merkür (Utarit) Göğü	Hz. İsa (as)
Üçüncü Gök	Venüs (Zühre) Göğü	Sevenlerin ruhları	Venüs (Zühre) Göğü	Hz. Yusuf (as)
Dördüncü Gök	Güneş Göğü	Bilginler ve Din bilginleri	Güneş Göğü	Hz. İdris (as) (Hermes, üç kez bilgin=Trimegiste)

Beşinci Gök	Merih (Mars) (Merih) Göğü	Din uğrunda savaşanlar	Merih (Mars) (Merih) Göğü	Hz. Harun (as)
Altıncı Gök	Jüpiter (Müşteri) Göğü	Adaletli, olgun hükümdarlar	Jüpiter (Müşteri) Göğü	Hz. Musa(as)
Yedinci Gök	Satürn (Zühal) Göğü	Esime, dalınç içindeki ruhlar	Satürn (Zühal) Göğü	Hz. İbrahim (as)
Sekizinci Gök	Sabit Yıldızlar Göğü	İsa ile Meryem'in Zaferi ve buna tanık olan ruhlar, azizler	Sabit Yıldızlar Göğü (Sidretül Münteha ve Kürsi burada)	

Kur'an'da cennetler*:

- 1) Dar'ül Celal: Celal Kapısı veya El Vesile
- 2) Dar'ül Karar= Karar Kapısı veya Dar'ül makam
- 3) Dar'üs-selam=Selam Kapısı
- 4) Cennet-ül- Me'va
- 5) Cennet-i Huld
- 6) Cennet-i Naim
- 7) Cennet-i Firdevs
- 8) Cennet-i Adn

*İbn-i Arabi Kur'an'daki sekiz cenneti sabit yıldızlar göğü (8. kat) ile İlk devindirici (9. Kat) arasına yerleştirir. Buna göre sekiz cennetin en üst katı Aden'dir. Aden'de TUBA AĞACI'nın kökleri bulunur ve ters duran bu ağacının yaprakları diğer cennetlere ulaşır.

Bu bilgidен İlahi Komedyada da yer alan gök katlarıyla cennetlerin aslında farklı

mekânlar olduğunu söylemeliyiz.				
Dokuzuncu Gök	Dokuzuncu Gök (Primum mobile, ilk devindirici, yıldızsız küre veya El felek'ül Atlas)	İlk devindirici, melek sınıfları (dokuz sınıf)	Dokuzuncu Gök (Levh-i Mahfuz burada)	
Onuncu Gök	Arş (Arş-ı âlâ)	Saf ışık, gayri maddi ve hareketsiz	Arş (Arş-ı âlâ) (La mekan, la zaman)	

9. Sonuç:

Bu çalışmamızda *Dante*'nin *İlahi Komedya*'da anlattığı cennet tasvirlerini ve bu tasvirlerin, Hıristiyan teolojisine ait olmakla birlikte, İslam inancı içindeki benzeşmelerini ele aldık. Bu çalışmadan önce ele aldığımız *İlahi Komedya*'da Cehennem konulu "*Dante ve İlahi Komedya: Dante'nin Türk Edebiyatına Tesirleri ve İlahi Komedya'da Cehennem Tasvirlerinin İslam İnancı Açısından Değerlendirilmesi*" isimli makalemiz ve henüz yayımlanmamış olan "*Dante ve İlahi Komedya'da Araf*" isimli makalemizle beraber bu çalışmamızın birlikte değerlendirilmesi, bize yaşadığımız dünya ve diğer âlemler konusunda yol gösterici olacaktır. Elbette ele aldığımız konu bir iman konusudur. İnanmayanlar için Cehennem, Araf Ve Cennet yoktur. Bunların var olduğunu, inanmayanlara ispat etmek zorunluluğumuz da yoktur. Ancak bu çalışmalarımızla Rönesans'ın temelinde yer alan *İlahi Komedya* adlı eseri, *Palacios* gibi, bir de İslam inancı açısından ele almış olduk.

Kaynaklar:

1. Aktaş, K. (2016). *Celcelutiye Sufilerin Saklı Hazinesi*. Selis Kitaplar, 17. Baskı.
2. Alevilikte Miraç ve Kırklar Makamı. <http://www.alevice.net/alevilikte-mirac-ve-kirkklar-kavrami/> (Erişim: 01.11.2017).

3. Ali Bulaç Meali, Kevser Suresi. <http://www.kuranikerim.gen.tr/?sureid=108&/kevser-suresi.htm> (Erişim: 01.11.2017).
4. Alighieri, D. (2011). İlahi Komedy. Çev. Aytekin ŞAHİN, Süre Yayınevi, Ankara.
5. Altınkaynak, E. (2003). Yeraltı Diyarının Kartalı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (26).
6. Arıkoğlu, İ. (2006). Ferišteođlu'nun Cavidan-name Tercümesi:“İşk-name”(İnceleme-Metin). *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s:49-50.
7. Dede Baba, B.N. (2006). Bütün Yönleriyle Bektâşılık ve Alevilik, VII. Cilt, Ardıç Yayınları.
8. Doğanay, A. Kutsal Metinler Işığında İşlam'ın Sanat Anlayışı ve Tasvir Yasağı. <http://www.sonpeygamber.info/kutsal-metinler-isiğında-islam-in-sanat-anlayisi-ve-tasvir-yasagi>
9. tli, ÖB. 2017. Viking Türk Sırları. Gece Kitaplığı, Birinci Basım, Ankara, s. 47-48.
10. Feyzullah Çelebi. Miraçlama. <http://www.deyisler-nefesler.com/p/feyzullah-celebi-feyziya.html> (Erişim: 04.11.2017).
11. Harman, M. (2014). Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sinde Yer Alan Cennet ve Cehennem Tasvirleri. *MUKADDİME*, 5.1:89-112.
12. Hathor (Mehturt, Mehet-Weret). http://gizliilimler.tr.gg/Hathor--k1-Mehturt,-Mehet_Weret-k2-.htm (Erişim: 17.11.2016).
13. Hünkâr Hacı Bektaş Veli Vakfı. (2016). Müsahiplik Erkanı. Serçeşme Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, s.62.
14. Palacios, M.A. (2010). Dante ve İşlam. Okyanus Yayınları, 1. Baskı, İstanbul. s: 212-238.
15. Serafim Kerubi. <https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2015/01/serafim-kerubi.html> (Erişim: 02.11.2017).
16. Şah Hatayi. Miraçlama. <https://musikprojekttellikuran.wordpress.com/geldi-cagirdi-cebrail/> (Erişim: 04.11.2017).
17. Tekvin, Bap 2. <https://incil.info/kitap/Yaratilis/2> (Erişim: 10.07.2017).

18. Tözün, M. Dante ve İlahi Komedyâ'da Araf. (Henüz yayımlanmamış makale).
19. Tözün, M. Kur'an'a göre "Yasak Meyve" yoktur, "Yasak Ağaç" vardır. (Henüz yayımlanmamış makale).
20. Tözün, M. Kur'an Rehberliğinde Kendini Bilme Yolculuğu (Seçilmiş Olan Kim?)". (Henüz yayımlanmamış makale).
21. Tözün M. (2017a). Dante ve İlahi Komedyâ: Dante'nin Türk Edebiyatına Tesirleri ve İlahi Komedyâ'da Cehennem Tasvirlerinin İslam İnancı Açısından Değerlendirilmesi. Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Atabetü'l Hakayık Edebiyat Dergisi, 1(1):1-26.
22. Tözün M. (2017b). Bektaşî Sıdkî Baba ve "HAYDAR HAYDAR" adlı Devriye'nin Ezoterik Anlamları ve Mitolojik Bağlantıları. Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Atabetü'l Hakayık Edebiyat Dergisi, 1(1):27-56.
23. Tözün M. (2017c) Yaratılış Konusunda Türk Mitolojisi ile Kur'an-ı Kerim'in Benzeşmeleri. Turan Dergisi, 31: 49-68.
24. Yavuzer, H. Şamanizm'de Evren ve Dünya Tasvirleri. *Milli Folklor*, 5(35), 50-55.
25. Yedi Ölümcül Günah. <http://latinceastroloji.blogcu.com/yedi-olumcul-gunah/4760360> (Erişim: 16.10.2017).